

Algemeen Ambtsbericht Rwanda

juli 2006

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken

070-3484494

5 juli 2006

	Inhoudsopgave	Pagina
1	Inleiding	5
2	Landeninformatie	6
2.1	Land en volk	6
2.1.1	<i>Ligging en klimaat</i>	6
2.1.2	<i>Bestuurlijke indeling</i>	6
2.1.3	<i>Bevolking</i>	7
2.1.4	<i>Taal</i>	8
2.1.5	<i>Godsdienst</i>	8
2.1.6	<i>Munteenheid</i>	9
2.2	Staatsinrichting	9
2.2.1	<i>Uitvoerende macht</i>	9
2.2.2	<i>Wetgevende macht</i>	10
2.2.3	<i>Rechterlijke macht</i>	10
2.3	Geschiedenis	11
2.3.1	<i>Genocide van 1994</i>	11
2.3.2	<i>Periode 1994-1999</i>	12
2.3.3	<i>Lusaka-vredesakkoord 1999</i>	13
2.3.4	<i>Pretoria-akkoord 2002</i>	14
2.3.5	<i>Verkiezingen 2003</i>	14
2.4	Politieke ontwikkelingen	14
2.4.1	<i>Berechting genocideplegers</i>	15
2.4.2	<i>Verloop rechtszaak Bizimungu</i>	15
2.4.3	<i>FDLR</i>	16
2.5	Veiligheidssituatie	18
2.5.1	<i>Spanningen in grensgebied met de DRC</i>	18
2.5.2	<i>Joint Verification Mechanism</i>	19
2.5.3	<i>Veiligheidsmacht</i>	20
2.5.4	<i>Demobilisatie, ontwapening en repatriëring</i>	21
2.6	Regionale context	24
2.6.1	<i>Burundi</i>	24
2.6.2	<i>DRCongo</i>	25
2.6.3	<i>Tanzania</i>	25
2.6.4	<i>Uganda</i>	26
2.6.5	<i>Grote Meren-Conferentie</i>	26
2.7	Sociaal-economische situatie	27
3	Mensenrechten	30
3.1	Internationale verdragen en protocollen	30
3.2	Nationale wetgeving	32
3.3	Toezicht	32

3.3.1	<i>Ideologie van de genocide / divisionisme</i>	33
3.4	Naleving en schendingen	34
3.4.1	<i>Vrijheid van meningsuiting</i>	34
3.4.2	<i>Vrijheid van vereniging en vergadering</i>	36
3.4.3	<i>Vrijheid van godsdienst</i>	36
3.4.4	<i>Bewegingsvrijheid</i>	37
3.4.5	<i>Rechtsgang</i>	39
3.4.6	<i>Arrestaties en detenties</i>	47
3.4.7	<i>Mishandeling en foltering</i>	48
3.4.8	<i>Verdwijningen</i>	48
3.4.9	<i>Moorden en buitengerechterlijke executies</i>	49
3.4.10	<i>Doodstraf</i>	49
3.5	Specifieke groepen	50
3.5.1	<i>Vrouwen</i>	50
3.5.2	<i>Homoseksuelen</i>	52
3.5.3	<i>Minderjarigen</i>	52
3.5.4	<i>Dienstplichtigen</i>	54
3.5.5	<i>Etnische groepen</i>	55
3.5.6	<i>(Vermeende) tegenstanders van de regering</i>	57
4	Migratie	58
4.1	Migratiestromen	58
4.2	Opvang van minderjarigen	59
4.2.1	<i>Zelfstandigheid</i>	60
4.2.2	<i>Opvangmogelijkheden</i>	60
4.3	Activiteiten van internationale organisaties	61
4.4	Beleid andere Europese landen	62
4.4.1	<i>België</i>	62
4.4.2	<i>Denemarken</i>	62
4.4.3	<i>Verenigd Koninkrijk</i>	62
5	Samenvatting	63
6	Bijlagen	65
6.1	Overzicht politieke partijen	65
6.1.1	<i>De voornaamste politieke partijen in Rwanda</i>	65
6.1.2	<i>Verboden partijen in Rwanda</i>	65
6.1.3	<i>Rwandese oppositiepartijen in het buitenland</i>	65
6.2	Literatuurlijst	67
6.2.1	<i>Naslagwerken en rapporten</i>	67
6.2.2	<i>Websites</i>	67
6.3	Lijst van afkortingen	69
6.4	Kaart van Rwanda	71

6.4.1	<i>Provinciale indeling vanaf 2006</i>	71
6.4.2	<i>Provinciale indeling tot en met 2005</i>	71

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt de huidige situatie in Rwanda beschreven voorzover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit dat land en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Rwandese asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere ambtsberichten over de situatie in Rwanda (laatstelijk 27 mei 2005) en beslaat de periode van mei 2005 tot en met juni 2006.

Dit ambtsbericht is gebaseerd op informatie van openbare en vertrouwelijke bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, (niet-)gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordigingen in de regio aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar openbare bronnen zijn vermeld, wordt de tekst in veel gevallen ook ondersteund door informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een beknopt overzicht van de recente geschiedenis van Rwanda. Ook is een korte passage over de geografie, de bevolking en de staatsinrichting van Rwanda opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Rwanda geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Rwanda partij is, komen de mogelijkheden van toezicht op naleving van de mensenrechten aan de orde. Daarna volgt de beschrijving van de naleving dan wel schending van enkele klassieke mensenrechten. Tenslotte wordt de positie van specifieke groepen, waaronder minderjarigen, belicht.

In hoofdstuk vier komen migratie en opvang van ontheemden, het beleid van een aantal omliggende EU-landen inzake asielzoekers uit Rwanda en activiteiten van internationale organisaties, waaronder de positie van de UNHCR, aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Landeninformatie

2.1 Land en volk

2.1.1 Ligging en klimaat

De Republiek Rwanda ligt in de Grote Meren-regio in Centraal-Afrika, grenzend aan Burundi, de Democratische Republiek Congo (DRC), Tanzania en Uganda. Het grootste gedeelte van Rwanda is heuvelachtig. Het land ligt ten zuiden van de evenaar en heeft een tropisch klimaat. De gemiddelde jaartemperatuur is 19°C. Het regenseizoen valt in de perioden februari tot april en november tot januari.¹

2.1.2 Bestuurlijke indeling

Traditioneel wordt Rwanda zeer gecentraliseerd bestuurd, en bestaat er een cultuur van gehoorzaamheid aan het centrale gezag. Aangenomen wordt, dat dit ertoe heeft bijgedragen dat in 1994 een door de staat georganiseerde genocide mogelijk werd. In het huidige Rwanda is het streven thans gericht op een - hoewel strak geregisseerde - decentralisatie van verantwoordelijkheden van hogere naar lagere bestuursniveaus.

In 2005 besloot de Rwandese regering tot een meer adequate bestuurlijke indeling van provinciale en lokale overheden en werd Rwanda herverdeeld in vijf provincies: Noord, Oost, West en Zuid en de hoofdstad Kigali (voorheen 12). De provincies (inclusief Kigali) werden onderverdeeld in 30 districten (voorheen 106), die op hun beurt werden verdeeld in 416 sectoren (*secteurs*) en 9.000 cellen (*cellules*) van een beperkt aantal huishoudens. Deze bestuurlijke herindeling bestond niet alleen uit het samenvoegen van sectoren, districten en provincies, maar ook uit een verdere delegatie van bevoegdheden naar lagere bestuursniveaus. De hervormingen hebben tot doel de efficiëntie van het bestuur te vergroten en de bevolking meer zeggenschap te geven over zaken die lokaal spelen.²

De districten vormen een autonoom lokaal bestuursorgaan. In de praktijk blijkt echter dat deze autonome positie niet altijd erkend wordt door de

---

¹ EIU, *Rwanda: Country Profile* 2006 (2 mei 2006) en CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

² Reuters, *Rwandans vote in grass-roots elections* (6 februari 2006) en EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 12 en p. 13 (februari 2006).

centrale autoriteiten. Ook bestaat bij de districten een cultuur van terughoudendheid om de nieuw verkregen bevoegdheden in de praktijk toe te passen.

2.1.3 **Bevolking**

Rwanda is het dichtstbevolkte land van Afrika (337 personen per km²). Het land met een totale oppervlakte van 26.338 km² telt circa 9,1 miljoen inwoners, waarvan naar schatting ongeveer 800.000 woonachtig in de hoofdstad Kigali. Algemeen wordt aangenomen dat de bevolking voor 84% uit Hutu, 15% uit Tutsi en 1% uit Batwa of Twa (Pygmeeën) bestaat. Het overgrote deel van de bevolking (90%) is werkzaam in de landbouw.³

Ongeveer 75% van het land is geschikt voor landbouw. Een groot deel van het land wordt vanwege de grote bevolkingsdichtheid te intensief bebouwd en erosie en bodemuitputting zijn dan ook al jaren een probleem. Om tot een betere verdeling van land te komen, voerde de Rwandese regering sinds 1995 een *imidugudu*-beleid.⁴ Door plattelandsbewoners in dorpen te concentreren en niet langer op hun akkers te laten wonen, had zich een dienstensector moeten ontwikkelen, waarmee de druk op landbouwgrond zou verminderen. De *imidugudu* hebben vooralsnog niet tot een oplossing geleid voor het probleem van het tekort aan land en wordt als mislukt beschouwd. Het beleid was omstreden, omdat veel mensen na de genocide gedwongen werden om in *imidugudu* te wonen, terwijl de beloofde voorzieningen, zoals water, elektriciteit en scholen, er nooit zijn gekomen. Formeel bestaat het *imidugudu*-beleid nog steeds, maar er worden momenteel geen acties meer ondernomen om het verder uit te voeren.

Op 15 september 2005 trad een nieuwe landwet (*Land Law*) in werking, die bedoeld is om de fragmentatie van land tegen te gaan ter verhoging van de productiviteit van de landbouwsector. Nog in te stellen landcommissies zullen landbezit gaan registreren en het gebruik van land monitoren. In het geval dat land niet productief of niet milieuvriendelijk wordt gebruikt, kan een dergelijke commissie onteigenen. De wet stelt dat echtgenotes en volwassen kinderen inspraak hebben bij beslissingen van verkoop van land. In 2006 zal door middel van additionele wetgeving bepaald worden hoe en door wie registratie en monitoring van landgebruik zal gebeuren. Belangrijk is dat landbezitters niet het slachtoffer worden van machtsmisbruik,

---

³ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006), EIU, *Rwanda: Country Profile 2006* (2 mei 2006) en EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 5 (mei 2006) en CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

⁴ *Imidugudu* is de meervoudsvorm van *umudugudu*, dat 'dorp' betekent.

betrokken worden bij de besluitvorming van de landcommissies en toegang hebben tot de rechter indien onheus bejegend.⁵

2.1.4 Taal

De officiële talen in Rwanda zijn het Kinyarwanda (een Bantu-taal verwant aan het Kirundi, de taal van Burundi), het Frans en het Engels (door steeds meer mensen gesproken en geïntroduceerd door Tutsi die sinds 1994 zijn teruggekeerd uit Uganda). Kinyarwanda wordt door iedereen in zekere mate gesproken. Het lager onderwijs vindt in deze taal plaats. Het komt voor dat Rwandese Tutsi-vluchtelingen die in het buitenland geboren zijn, het Kinyarwanda niet volledig machtig zijn in die zin dat zij de taal niet perfect kunnen schrijven. Het is evenwel onwaarschijnlijk dat zij de taal niet zouden spreken.⁶

Frans en in mindere mate Engels zijn twee andere hoofdtalen, die in het middelbaar en hoger onderwijs worden gebruikt, hoewel dit in de praktijk afhangt van de beschikbaarheid van leerkrachten. Swahili wordt in de handel gebruikt. Deze taal wordt ook vaak door moslims gesproken, met name in Kigali, maar in mindere mate eveneens in andere steden. Ook spreken vele na 1994 teruggekeerde Tutsi Swahili, naast Kinyarwanda.⁷

In het oosten van de DRC leven sinds generaties de Banyamulenge, een bevolkingsgroep die oorspronkelijk uit Rwanda afkomstig is, als ook andere groepen van Rwandese afkomst. Zij spreken allen Kinyarwanda, maar tussen het Kinyarwanda van deze bevolkingsgroepen en dat van Rwandezers in Rwanda bestaan gemakkelijk te onderscheiden accentverschillen.

2.1.5 Godsdienst

Het merendeel van de bevolking in Rwanda is christen (93,6%: 56,5% rooms-katholiek, 26% protestant, 11,1% adventisten). Daarnaast is 4,6% moslim, hangt 0,1% inheemse godsdiensten aan en is 1,7% niet gelovig.⁸

---

⁵ EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 3 en p. 12 (november 2005) en HRW, *World Report 2006* (25 januari 2006). Zie ook § 2.7 'Sociaal-economische situatie'.

⁶ CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006) en www.ethnologue.com

⁷ CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

⁸ US Department of State, *Rwanda: International Religious Freedom Report* (november 2005) en CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

2.1.6 *Munteenheid*

De Rwandese munteenheid is de Rwandese franc (internationale monetaire afkorting: RWF). Eind mei 2006 was € 1 circa RWF 674 en US\$ 1 circa RWF 539.⁹

2.2 **Staatsinrichting**

De staatsinrichting van de Republiek Rwanda is gebaseerd op de grondwet van 4 juni 2003, waarin het mandaat en het functioneren van de verschillende staatsorganen zijn opgenomen. Formeel is in Rwanda sprake van scheiding van uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht. In de grondwet is bepaald dat alle burgers gelijk zijn voor de wet, zonder discriminatie op basis van ras, kleur, afkomst, etniciteit, clan, geslacht, opinie, religie of sociale status.¹⁰

2.2.1 *Uitvoerende macht*

In 2003 werd Paul Kagame van het *Front Patriotique Rwandais, FPR* (*Rwandan Patriotic Front, RPF*)¹¹ tot president gekozen. Als vice-president en minister van Defensie in de overgangsregering bekleedde hij al een machtspositie. Volgens de grondwet kan de president tweemaal voor een periode van zeven jaar worden gekozen. Premier is thans Bernard Makuza (*ex-Mouvement Démocratique Républicain, MDR*). De coalitieregering bestaat uit verschillende partijen (RPF, PDI, PL)¹², telt 18 ministers en draagt een multi-etnisch karakter. Van de 18 ministers zijn er 8 van het FPR, 7 onafhankelijk, 1 van de PDI en 1 van de PL. De premier was lid van de inmiddels opgeheven MDR. In 2008 vinden parlementsverkiezingen plaats. In 2010 zijn de volgende presidentsverkiezingen voorzien.¹³

---

⁹ www.coinmill.com / the currency converter (26 juni 2006).

¹⁰ EIU, *Rwanda: Country Profile* (augustus 2005) en CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

¹¹ Naar ideologie is het FPR een etnisch neutrale partij, maar bestaat voor een groot deel uit en wordt gedomineerd door Engelstalige Tutsi. Bronnen melden dat Rwanda vandaag de dag geregeerd wordt door een *akazu* (kleine elite) van uit Uganda afkomstige Tutsi, vaak militairen. Beslissingen, genomen door de *akazu* worden vervolgens opgelegd aan de ministerraad. Zie ook § 6.1 'Overzicht politieke partijen' (Bijlagen).

¹² PDI = *Parti pour la Démocratie Idéal*; PL = *Parti Libéral*. Zie ook § 6.1 'Overzicht politieke partijen' (Bijlagen).

¹³ Reuters, *Rwanda appoints new finance minister in reshuffle* (13 maart 2006) en EIU, *Rwanda: Country Report* (mei 2006).

2.2.2 **Wetgevende macht**

De grondwet van 2003 voorziet in een parlement, dat bestaat uit twee kamers: de Nationale Vergadering (*Assemblée Nationale*) en de Senaat (*Sénat*), met respectievelijk een mandaat voor vijf jaar. De Nationale Vergadering telt 80 leden, van wie 53 direct gekozen en 27 indirect uit vertegenwoordigers van diverse belangengroeperingen.¹⁴ De Senaat telt 24 leden, van wie 16 indirect gekozen en 8 benoemd door de president.¹⁵

2.2.3 **Rechterlijke macht**

De rechtspraak in Rwanda is gebaseerd op de in 2004 aangenomen wetgeving betreffende de nieuwe structuur en het functioneren van het rechtssysteem. Kern van de hervorming is de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de openbaar aanklager, een efficiëntere en meer gedecentraliseerde organisatie en het instellen van verzoeningscommissies (*Comité de Réconciliateurs*) op sectorniveau. Ook hopen de autoriteiten dat zaken sneller worden behandeld.¹⁶

De rechtspraak is georganiseerd op vier niveaus:

- *Cour Suprême* (Hoge Raad);
- *Haute Cour* (Hoogerechtshof);
- *Tribunaux de Grands Instance* (12 rechtbanken van hoge instantie), te vergelijken met een arrondissementsrechtbank, en
- *Tribunaux de Base* (60 rechtbanken van eerste instantie), te vergelijken met een kantongerecht.

Naast de burgerlijke en strafrechtbanken bestaan er ook militaire rechtbanken.¹⁷

In 2002 is een begin gemaakt met een nieuw, tijdelijk en aanvullend rechtssysteem (in juni 2004 herzien¹⁸), als antwoord op de noodzaak om de bestraffing van de daders van de genocide in 1994 hanteerbaar te maken en bij te dragen aan het nationale verzoeningsproces. Er was sprake van enorme aantallen verdachten in de overvolle gevangenissen. Deze traditionele dorpsrechtbanken, *gacaca*¹⁹, worden voorgezeten door

---

¹⁴ Voor vrouwen zijn dat 24 zetels, voor de jeugd twee zetels en voor gehandicapten één.

¹⁵ EIU, *Rwanda: Country Report* (mei 2006).

¹⁶ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006). Zie ook § 3.4.5 'Rechtsgang' (Mensenrechten).

¹⁷ CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006). Zie ook § 3.4.5 'Rechtsgang' (Mensenrechten).

¹⁸ Zie § 3.4.5 'Rechtsgang / *Gacaca*' (Mensenrechten).

¹⁹ *Gacaca* betekent letterlijk 'gras', en verwijst naar de traditionele rechtspraak van Rwanda, waarbij een gemeenschap gezamenlijk conflicten behandelde op een grasveld.

lekenrechters (gekozen door de lokale bevolking), die verdachten van de genocide van 1994 versneld moeten berechten. In januari 2005 zijn de eerste *gacaca*-processen van start gegaan.²⁰

2.3 Geschiedenis

In deze paragraaf wordt een beknopt overzicht gegeven van de recente geschiedenis van Rwanda. Voor een meer gedetailleerd overzicht van de vroegere geschiedenis wordt verwezen naar eerder verschenen ambtsberichten over Rwanda (laatstelijk 22 december 2003 en 27 mei 2005).

Anders dan de meeste Afrikaanse landen was Rwanda ook voor de kolonisatie eind negentiende eeuw (eerst door Duitsland en vervolgens door België) al een staatkundige eenheid, gelegen binnen ongeveer de huidige grenzen. Hoewel zich al in de pre-koloniale tijd spanningen voordeden tussen de Tutsi-minderheid en de Hutu-meerderheid, zijn deze mede als gevolg van de koloniale politiek sterk toegenomen. De opgelopen spanningen rondom de onafhankelijkheid (1 juli 1962) en in de decennia erna kwamen periodiek tot uiting in georkestreerde gewelddadigheden tegen vooral de Tutsi-bevolking, die uiteindelijk culmineerden in de genocide van 1994.

2.3.1 Genocide van 1994

Tijdens de genocide, die op 7 april 1994 begon (een dag na de moordaanslag op voormalig Hutu-president Juvénal Habyarimana), werd in ongeveer honderd dagen circa tweederde van de in Rwanda aanwezige Tutsi-bevolking (700.000 personen) en 200.000 gematigde Hutu door extremistische Hutu op systematische wijze omgebracht.²¹ De aanwezige VN-vredesmacht (*UN Assistance Mission to Rwanda, UNAMIR*) greep niet in en werd zelfs grotendeels teruggetrokken.²²

---

²⁰ ANP, *Traditionele genocide rechtspraak Rwanda in stroomversnelling* (17 januari 2005). Zie ook § 2.4.1 'Berechting genocideplegers' (Politieke ontwikkelingen) en § 3.4.5 'Rechtsgang / *Gacaca*' (Mensenrechten).

²¹ Betreft officiële opgave van de Rwandese regering. De meeste schattingen in de media lagen dichterbij de 500.000, terwijl internationale ngo's die in Rwanda onderzoek hebben gedaan, rond de één miljoen aanhouden.

²² In december 1999 kwam in opdracht van secretaris-generaal Kofi Annan een onafhankelijk rapport uit over de gebeurtenissen in de aanloop naar de genocide. De conclusie van dit rapport was dat de Verenigde Naties onvoldoende hadden gedaan om de genocide te voorkomen en te stoppen. Annan erkende namens de VN deze conclusie en betuigde spijt (SG/SM/7263 AFR/196).

De VN was niet in staat voldoende troepen te mobiliseren voor de bescherming van vluchtelingen, waarop de Franse regering in juni 1994 *Opération Turquoise* lanceerde. Terwijl het *Front Patriotique Rwandais (FPR)*, de groepering waarin zich Tutsi-vluchtelingen uit de buurlanden hadden verenigd, het land veroverde (19 juli 1994, inname van Kigali) creëerden de Fransen in de zuidwestelijke driehoek van het land een tijdelijke ‘veilige zone’ voor de opvang van ontheemden. Tegelijk echter zagen zo’n twee miljoen Hutu de kans schoon om te vluchten naar Burundi, Tanzania en Zaïre (sinds mei 1997 de Democratische Republiek Congo, DRC), onder wie ook veel daders van de genocide die op deze wijze aan berechting wisten te ontkomen.²³

2.3.2 Periode 1994-1999

Op 19 juli 1994 nam het FPR de macht over in Kigali, waarmee een einde kwam aan de genocide. Pasteur Bizimungu, een Hutu en vooraanstaand lid van het FPR²⁴, werd benoemd tot president. Een nieuwe regering van nationale eenheid werd gevormd met als premier Faustin Twagiramungu, leider van de factie van de *Mouvement Démocratique Républicain (MDR)*, die voorafgaand aan en ten tijde van de genocide voortdurend samenwerking met het FPR had voorgestaan. Paul Kagame (FPR) werd vice-president en tevens minister van Defensie. De regering gaf aan dat zij zich zou houden aan het Akkoord van Arusha (1993)²⁵ en beschouwde zichzelf als overgangsregering.²⁶ De voormalige regeringspartij *Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement Démocratique (MRNDD)* werd uitgesloten van deelname vanwege zijn aandeel in de genocide.²⁷

De overgangsregering zag zich voor enorme problemen gesteld vanwege de welhaast totale ineenstorting van het overheidsapparaat, de geruïneerde economie en het onoplosbare probleem van de vele van genocide verdachte personen. Zij riep alle vluchtelingen op terug te keren naar Rwanda en te

---

²³ EIU, *Rwanda: Country Profile* (augustus 2005), Reuters, *Rwanda questions new U.N. anti-genocide pledge* (18 september 2005) en AFP, *Génocide rwandais: Kagame accuse implicitement la France d’avoir tué* (7 april 2006).

²⁴ Naar ideologie is het FPR een etnisch neutrale partij.

²⁵ Dit akkoord van vóór de genocide voorzag in terugkeer van Tutsi-vluchtelingen, deling van de macht tussen Hutu en Tutsi in een nog te vormen overgangsregering en integratie van het FPR in de Rwandese strijdkrachten.

²⁶ De overgangsperiode zou oorspronkelijk in 1999 aflopen, maar werd verlengd tot 2003 vanwege de onveiligheid in het noordwesten en de onrust door terugkeer van vluchtelingen uit de DR Congo.

²⁷ De MRNDD werd ervan beschuldigd de haatcampagne tegen Tutsi en gematigde Hutu te hebben voorbereid en georganiseerd, hetgeen de inleiding vormde tot de genocide van 1994.

helpen de economie weer op te bouwen. In de periode 1994 tot eind 1996 gaf een groot aantal vluchtelingen hieraan gehoor, onder wie Rwandezen die vóór 1994 het land ontvlucht waren (met name Tutsi uit Uganda), alsook het grootste deel van de in 1994 gevluchte Rwandese Hutu-burgers.

Onder de teruggekeerden Hutu bevonden zich ook veel leden van de *Forces Armées Rwandaises (FAR)* en de *Interahamwe*-milities,²⁸ die in noordwest-Rwanda een opstand ontketenden en gericht tegenstanders (Tutsi en gematigde Hutu) begonnen te doden om zo de genocide alsnog te voltooien. Een keiharde aanpak van het Rwandese regeringsleger *Armée Patriotique Rwandaise (APR)* was het gevolg, waarbij de burgerbevolking niet werd ontzien. De opstand werd onderdrukt en de meeste ex-FAR/Interahamwe werden verdreven, met name naar Oost-Congo. In de jaren die volgden, hergroepeerden de ex-FAR/Interahamwe zich in de vluchtelingenkampen en voerden zij regelmatig aanvallen uit op Rwandees grondgebied, die weer werden beantwoord met tegenaanvallen van het APR.²⁹ Het grensoverschrijdende conflict leidde tot confrontaties met het Congolese leger. Een breuk tussen Rwanda en de DRC was het gevolg en bracht beide landen in een oorlogssituatie.

2.3.3 Lusaka-vredesakkoord 1999

Internationale bemiddeling om het conflict tussen beide landen te beëindigen, leidde in juli 1999 tot het Lusaka-vredesakkoord, waarbij onder meer een staakt-het-vuren, ontwapening en demobilisatie van de ex-FAR/Interahamwe en terugtrekking van APR-eenheden uit de DRC werden overeengekomen.³⁰ Hoewel toenmalig president Laurent Kabila³¹ van de DRC aandrong op directe terugtrekking van Rwandese troepen van Congolese bodem, heeft hij nooit uitvoering gegeven aan de overeengekomen ontwapening van ex-FAR/Interahamwe.

Een fundamenteel veiligheidsprobleem voor Rwanda bleef hiermee onopgelost. Deze dreiging bleek reëel, toen in mei en juni 2001 ongeveer 5.000 ex-FAR/Interahamwe het noordwesten van Rwanda binnenvielen. De aanval kon echter door het Rwandese regeringsleger worden afgeslagen,

---

²⁸ Voormalige Rwandese legereenheden en volksmilities die verantwoordelijk worden gehouden voor de genocide in 1994.

²⁹ Zie ook § 2.4.3 'FDLR' (Politieke ontwikkelingen).

³⁰ IRIN, *DRC-Rwanda: Kigali requests third party verification mechanism* (16 juni 2004). Zie ook § 2.5.4 'Demobilisatie, ontwapening en repatriëring' (Veiligheidssituatie).

³¹ Laurent Kabila werd in januari 2001 vermoord door een lijfwacht en als president opgevolgd door zijn zoon Joseph Kabila.

mede doordat de overwegend Hutu-bevolking in dat gebied voor het eerst geen steun gaf aan de infiltranten.

2.3.4 Pretoria-akkoord 2002

Op initiatief van Zuid-Afrika vonden vervolgens in Pretoria nieuwe onderhandelingen plaats tussen Rwanda en de DRC, hetgeen in juli 2002 leidde tot het zogeheten *Memorandum of Understanding (MoU)*, waarbij de afspraken uit het Lusaka-vredesakkoord betreffende de ontwapening van de ex-FAR/Interahamwe en de terugtrekking door Rwanda van zijn troepen werden bevestigd.³² In oktober 2002 begon Rwanda onder toezicht van derden (VN, Zuid-Afrika) inderdaad met de terugtrekking van zijn troepenmacht uit de DRC.³³ De afspraken over ontwapening van de ex-FAR/Interahamwe werden echter niet nageleefd.³⁴

2.3.5 Verkiezingen 2003

In mei 2003 werd door middel van een referendum een nieuwe grondwet aangenomen, gevolgd in augustus en september 2003 door presidents- en parlamentsverkiezingen. Hoewel waarnemers van de Europese Unie de verkiezingen ‘niet geheel vrij en eerlijk’ (intimidatie, gebrek aan transparantie) noemden, waren zij toch een belangrijke stap in de richting van democratie.

De presidentsverkiezingen resulteerden in een grote overwinning voor het FPR van Paul Kagame. Het FPR behaalde eveneens een overweldigende meerderheid in het parlement. Op 20 oktober 2003 maakte president Kagame zijn kabinet bekend. De belangrijkste ministersposten zijn in handen van het FPR, maar ook andere partijen maken deel uit van dit kabinet.³⁵

2.4 Politieke ontwikkelingen

Met de afronding van het verkiezingsproces in oktober 2003 kwam een einde aan de overgangsperiode die was ingegaan na de genocide in juli 1994. Na jaren van burgeroorlog is Rwanda in een meer stabiele fase beland. De Rwandese regering voert een beleid uit, gericht op eenheid en

---

³² Reuters, *Congo wants direct talks with Rwanda* (5 juli 2002).

³³ IRIN, *Rwanda: Kigali integrates four ex-rebel commanders into national army* (7 juli 2004).

³⁴ Reuters, *Rwandan rebels reluctant to return home from Congo* (31 mei 2005).

³⁵ EIU, *Rwanda, Country Report* (februari 2006). Zie ook § 2.2 ‘Staatsinrichting’.

verzoening en ontwikkeling van het land, met als belangrijk doel etnische verdeeldheid niet langer te tolereren. Desondanks blijft etniciteit een belangrijke politieke factor.³⁶

2.4.1 **Berechting genocideplegers**

Na de genocide was het rechtssysteem in Rwanda totaal vernietigd. Slechts 17 rechters overleefden de moordpartijen van 1994. Na de machtsovername door het *Front Patriotique Rwandais (FPR)* arresteerde en detineerde het Rwandese regeringsleger *Armée Patriotique Rwandaise (APR)* tienduizenden personen, zonder dat deze arrestaties en detenties door de rechter getoetst konden worden. De gevangenen raakten overvol. Het zwakke rechtssysteem kon de berechting van deze grote aantallen verdachten niet aan. In een poging de achterstanden weg te werken, werden alternatieve rechtbanken, de zogeheten *gacaca*, ingericht.³⁷

Sinds jaren loopt al een proces van identificatie van de vele daders van de genocide. Door informatievergaring via het *gacaca*-proces zijn inmiddels nog meer verdachten geïdentificeerd. De definitieve *gacaca*-lijst is nog niet bekend, maar naar verluidt zou het kunnen gaan om zo'n 800.000 namen, verdeeld over drie categorieën.³⁸

2.4.2 **Verloop rechtszaak Bizimungu**

Op 17 februari 2006 heeft de Hoge Raad uitspraak gedaan in de beroepszaak van voormalig president Pasteur Bizimungu, voormalig minister van Transport Charles Ntakirutinka en zes medeverdachten. Bizimungu en Ntakirutinka werden net als de eerste keer in juni 2004 veroordeeld tot respectievelijk 15 en 10 jaar gevangenisstraf. De schuld van de zes anderen werd niet bewezen geacht, waarop zij werden vrijgesproken.³⁹

Betrokkenen werden in april 2002 gearresteerd na de oprichting van de politieke partij *Parti Démocratique pour le Renouveau-Ubuyanja (PDR-*

---

³⁶ AFP, *L'émissaire de l'UE pour les grands lacs en visite à Kigali* (16 maart 2006).

³⁷ Zie ook § 2.2.3 'Rechterlijke macht' (Staatsinrichting).

³⁸ AP, *Rwandans identify at least 761.000 as participants in the 1994 genocide* (15 maart 2005). Zie ook § 3.4.5 'Rechtsgang / Gacaca' (Mensenrechten).

³⁹ AFP, *Début du procès en appel de l'ex-président rwandais Bizimungu* (18 april 2005), AP, *Appeals of former Rwandan president's jailing to go to Supreme Court* (21 april 2005), AFP, *La Cour suprême examinera l'appel de l'ex-président rwandais Bizimungu* (12 augustus 2005), Reuters, *Rwanda ex-president appeals against 15-yr jail term* (25 oktober 2005), EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 13 (november 2005) en AP, *Vijftien jaar cel voor ex-president van Rwanda* (17 februari 2006).

Ubuyanja), omdat de regering vreesde voor ontplooiing door de partij van verboden etnisch-politieke activiteiten. Pas in juni 2004 deed de rechtbank uitspraak. Bizimungu werd veroordeeld tot 15 jaar gevangenisstraf voor het oprichten van een criminele organisatie, het aanzetten tot haat en corruptie. Ntakirutinka werd veroordeeld tot 10 jaar gevangenisstraf voor het oprichten van een criminele organisatie en het aanzetten tot geweld. De zes medeverdachten werden aanvankelijk veroordeeld tot ieder 5 jaar gevangenisstraf.

Volgens waarnemers was de rechtsgang niet transparant, de bewijsvoering zwak en de straffen zwaar in vergelijking tot de beoogde misdaden.⁴⁰ Zowel Bizimungu als Ntakirutinka gingen tegen het vonnis in beroep bij het Hooggerechtshof. In juni 2005 oordeelde het Hof dat het niet bevoegd was het beroep van de Bizimungu-zaak te behandelen en stuurde het beroep door naar de Hoge Raad, die de zaak ontvankelijk verklaarde. Op 25 oktober 2005 begon het proces. Anders dan bij de oorspronkelijke veroordeling werd nauwelijks kritiek geuit op de procesgang. Op 17 februari 2006 werd het beroep van beiden verworpen en waren vervolgens alle beroepsmogelijkheden uitgeput. Inmiddels hebben beiden in april 2006 strafvermindering aangevraagd bij de president, die het verzoek in beraad heeft.⁴¹

2.4.3 ***FDLR***

Na afloop van de overgangperiode in 2003 gingen de periodieke infiltraties door de ex-FAR/Interahamwe, inmiddels verenigd in de *Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda (FDLR)* vanuit de DRC door, al namen zij in militaire betekenis geleidelijk af. In de tweede helft van 2004 liepen de spanningen tussen de DRC en Rwanda op als gevolg van diverse aanvallen op Rwandees grondgebied, waaronder een raketaanval die plaatsvond aan de vooravond van de Grote Meren Conferentie in Dar es Salaam (19 en 20 november 2004) over bestendiging van vrede in het Grote Meren-gebied.⁴² Rwanda schreef deze aanvallen toe aan de FDLR.⁴³

---

⁴⁰ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices* (8 maart 2006).

⁴¹ BBCNews, *Rwanda's ex-leader loses appeal* (20 februari 2006) en Reuters, *Jailed Rwandan ex-president pleads for mercy* (8 mei 2006).

⁴² AFP, *Grand Lacs: adoption d'un calendrier pour une série de réunions* (19 februari 2005). Zie ook § 2.6.5 'Grote Meren-Conferentie' (Regionale context).

⁴³ Human Rights Watch, *Are Rwandan Army Troops in Congo?* (4 december 2004). Zie ook § 2.6.2 'DRCongo' (Regionale context).

Volgens de Rwandese regering deden met name MONUC⁴⁴, de overgangsregering in de DRC en de internationale gemeenschap in het algemeen te weinig om het probleem van de FDLR op te lossen. Op 24 november 2004 verklaarde president Kagame dan ook dat Rwanda mogelijk zèlf op DRC-grondgebied in actie zou komen tegen de FDLR. Deze dreiging stond in schril contrast met de tijdens de Top in Dar es Salaam (*Great Lakes Conference*) ondertekende slotverklaring inzake onder meer eerbiediging van de territoriale integriteit.⁴⁵ Onder druk van de internationale gemeenschap trok Rwanda haar dreigementen halverwege december 2004 officieel in.⁴⁶

Wel hebben de Rwandese dreigementen ervoor gezorgd dat het slepende probleem van de FDLR opnieuw op de internationale politieke agenda werd geplaatst. Hoewel een missie van de VN-Veiligheidsraad (VR) eind 2004 concludeerde dat de FDLR geen strategische dreiging vormt voor Rwanda, moet de psychologische en economische impact van de aanvallen en de aanvalsdreiging niet worden onderschat. Daarnaast eist ook de lokale Congolese bevolking het vertrek van deze rebellengroepering, aangezien zij in ernstige mate onder haar aanwezigheid te lijden heeft.⁴⁷ Ontwapening en repatriëring van de FDLR nemen bovendien een potentieel motief weg voor een Rwandees ingrijpen in de DRC en zijn daarmee een voorwaarde voor duurzame stabiliteit en vrede in de regio.

Eind maart 2005 kondigde de FDLR tijdens een tweedaags overleg met Congolese regeringsfunctionarissen in Rome aan de gewapende strijd tegen de Rwandese regering te willen staken en deze om te zetten in een politieke strijd.⁴⁸ Van de zijde van de Rwandese autoriteiten werd hierop afwachtend gereageerd. Tot op heden heeft zich geen doorbraak voorgedaan.⁴⁹ Rwanda heeft altijd geweigerd om politieke onderhandelingen met de FDLR aan te gaan, omdat het de groepering beschouwt als de hedendaagse incarnatie van het regime dat de genocide heeft gepleegd.

---

⁴⁴ MONUC (*Mission de l'Organisation des Nations Unies en République Démocratique du Congo*) is de VN-missie in de DRC.

⁴⁵ Zie ook § 2.6.5 'Grote Meren-Conferentie' (Regionale context).

⁴⁶ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices* (8 maart 2006).

⁴⁷ AFP, *RDC: deux civils assassinés par des rebelles hutus rwandais* (27 oktober 2005).

⁴⁸ UNSC, S/2005/506, *Eighteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 31 (2 augustus 2005). Zie ook § 2.5 'Veiligheidssituatie'.

⁴⁹ Reuters, *Rwanda's Kagame says no favours for Hutu rebels* (27 mei 2005), EIU, *Rwanda: Country Profile* (augustus 2005), EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 16 (november 2005), AFP, *Sud-Kivu (RDC): au moins 3 rebelles rwandais tués et 3 camps détruits* (4 maart 2006) en AFP, *Attaque de rebelles hutus rwandais dans un village du Sud-Kivu* (10 maart 2006).

Gedurende de verslagperiode werden tegenstrijdige geluiden afgegeven omtrent berichten over onenigheid binnen de FDLR-gelederen zelf. De manschappen en onderofficieren zouden over het algemeen bereid zijn terug te keren naar Rwanda, maar een fors deel van het hogere kader niet, waardoor repatriëring op veel kleinere schaal plaatsvindt dan gewenst.⁵⁰ De discipline binnen de FDLR wordt vaak met grove dwang bewaakt; naar verluidt zouden manschappen die verklaren terug te willen keren, worden geëxecuteerd. Diegenen die de strijd willen staken en willen terugkeren naar Rwanda, lopen dus een aanzienlijk risico. Al met al blijft de FDLR mede verantwoordelijk voor de onveiligheid in Oost-Congo.

2.5 Veiligheidssituatie

De veiligheidssituatie in Rwanda was gedurende de verslagperiode rustig. Hoewel de dreiging van de FDLR vanuit Oost-Congo nog steeds bestaat, werden in 2005 en de eerste helft van 2006 geen (grens)incidenten of infiltraties gemeld. Eind maart 2005 heeft de FDLR aangekondigd de gewapende strijd te willen staken en deze om te zetten in een politieke strijd. Tevens gaf de FDLR aan bereid te zijn zich vrijwillig te ontwapenen. Tot op heden is dat niet gebeurd. Naar schatting bevinden zich nog zo'n 8.000 à 15.000 FDLR-milities in de DRC.⁵¹

2.5.1 Spanningen in grensgebied met de DRC

Gedurende de verslagperiode bleef de veiligheidssituatie in het oosten van de DRC, met name in de Kivu-provincies en Ituri, zorgwekkend.⁵² In grote gebieden in Oost-Congo ontbreekt het aan staatsgezag en maken rebellen, waaronder Mayi-Mayi en FDLR, de dienst uit. Deze verzetten zich tegen

---

⁵⁰ Het eerste kwartaal van 2006 betrof dit slechts een aantal van 176 FDLR-leden, inclusief 16 ex-kindsoldaten.

⁵¹ ANP/AFP/RTR, *Rebellen Rwanda beloven wapens neer te leggen* (31 maart 2005), DPA, *Ruandische Hutu-Rellen töten 25 Menschen im Osten Kongos* (11 oktober 2005), EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 16 (november 2005) en Reuters, *Rwandan Hutu rebels return home ahead of Congo vote* (15 december 2005). Zie ook § 2.4.3 'FDLR' (Politieke ontwikkelingen) en § 2.6.2 'DRCongo' (Regionale context).

⁵² UNSC, S/2005/603, *Nineteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 20 t/m § 23 (26 september 2005), UNSC, S/2005/832, *Twentieth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 25 en § 29 (28 december 2005), AFP, *Sud-Kivu (RDC): au moins 3 rebelles rwandais tués et 3 camps détruits* (4 maart 2006), AFP, *Attaque de rebelles hutus rwandais dans un village du Sud-Kivu* (10 maart 2006) en AFP, *RDC: 15 morts dans deux attaques dans l'est du pays* (2 mei 2006).

herstel van het centrale overheidsgezag, terroriseren de lokale bevolking en exploiteren een deel van de aanwezige natuurlijke rijkdommen. De opbrengst wordt onder meer gebruikt voor de aanschaf van wapens en munitie.⁵³

2.5.2 *Joint Verification Mechanism*

Op 23 september 2004 werd het *Joint Verification Mechanism (JVM)* opgericht, met deelname van MONUC en de Afrikaanse Unie (AU). Het doel van dit mechanisme is voorvallen en klachten of beschuldigingen te verifiëren, zowel wat betreft Rwandese klachten met betrekking tot de aanwezigheid van de FDLR in de DRC als Congolese klachten over mogelijke Rwandese betrokkenheid bij invallen in de DRC. Tot januari 2005 functioneerde het JVM onbevredigend, wat mede te wijten viel aan onvoldoende medewerking door beide landen. In februari 2005 maakte MONUC echter bekend, dat de verificatie in Noord-Kivu goed is verlopen; vrijwel alle aantijgingen van Congolese of van Rwandese zijde bleken onjuist. Een soortgelijk resultaat is geboekt in Zuid-Kivu, waar de verificatie op 8 februari 2005 begon.⁵⁴

Daarnaast werd eind oktober 2004 onder auspiciën van de Verenigde Staten een tripartiete overeenkomst getekend tussen Rwanda, de DRC en Uganda. Het tripartiete overleg heeft tot doel het verbeteren van de regionale verhoudingen en het oplossen van bestaande (grens)conflicten. Binnen het tripartiete overleg is voorzien dat de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie regelmatig bijeen komen. Inmiddels vonden in oktober 2005 in Kampala, alwaar de toetreding van Burundi werd geformaliseerd, en in april en mei 2006 in Bujumbura en Kigali vervolgbesprekingen plaats over diverse onderwerpen. Onder meer werd overeengekomen aan illegaal bewapende groeperingen, die de vrede en veiligheid in de regio destabiliseren, sancties op te leggen in de vorm van reisrestricties van leiders, geen toegang tot de media, verbod op politieke bijeenkomsten, etc.⁵⁵

---

⁵³ Reuters, *Burundi army says rebels in Congo plan joint attack* (7 november 2005).

⁵⁴ AFP, *Réunion de préparation pour des patrouilles RDC-Rwanda au Sud-Kivu* (8 februari 2005), AP, *Congo and Rwanda set up joint military teams to investigate allegations of border incursions* (9 februari 2005) en IRIN, *DRC-Rwanda: Joint Verification Mechanism now operational* (10 februari 2005).

⁵⁵ RNA, *Rwanda, Uganda, DR Congo sign agreement on security mechanism* (26 oktober 2004), AFP, *Washington appelle à résoudre les tensions dans l'est de la RDC* (2 februari 2005), UNSC, S/2005/506, *Eighteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 18 (2 augustus 2005), UNSC, S/2006/163, *Sixth report of the Secretary-General on the United Nations Operation in Burundi*, § 15 (21 maart 2006), AFP, *Réunion des Grands Lacs pour décider de sanctions*

2.5.3 **Veiligheidsmacht**

Ter bescherming van de veiligheid beschikt Rwanda over een beroepsleger (*Forces Rwandaises de Défense, FRD*), een politiemacht (*Police Nationale du Rwanda, PNR*) en vrijwillige burgerwachten (*Forces Locales de Défense, FLD*). De verantwoordelijkheid voor de externe veiligheid en de verdediging van het land ligt bij het ministerie van Defensie (leger), terwijl de binnenlandse veiligheid onder de minister van Binnenlandse Zaken (politiemacht) en de minister voor Lokaal Bestuur (vrijwillige burgerwachten) valt.⁵⁶

Leger

In mei 2002 is de naam van het Rwandese leger bij wet veranderd van *Armée Patriotique Rwandaise (APR)* in *Forces Rwandaises de Défense (FRD)*. In de praktijk wordt het leger nog vaak aangeduid als APR. Het APR dankte zijn naam aan de troepen die vanaf 1990 met het *Front Patriotique Rwandais (FPR)* vanuit Uganda Rwanda binnenvielen. Na de machtsovername in Kigali door het FPR verving het APR onmiddellijk het regeringsleger van het voorgaande regime van vóór de genocide, de *Forces Armées du Rwanda (FAR)*. De FRD is een sterk en gedisciplineerd beroepsleger, dat via het demobilisatieproces inmiddels is teruggebracht van ongeveer 40.000 militairen in 2003 tot het beoogde aantal van 25.000.⁵⁷

Politie

In 2000 nam de *Police Nationale du Rwanda (PNR)* de plaats in van de gendarmerie. Het betreft een politiemacht van ongeveer 10.000 agenten, die vroeger deel hebben uitgemaakt van de gendarmerie en de gemeentelijke politie. Crimineel onderzoek wordt verricht door het *Département de l'Investigation Criminelle (DIC)*.⁵⁸

De PNR valt onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, terwijl de vroegere gendarmerie onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Defensie viel. De belangrijkste taak van de politiemacht is de binnenlandse veiligheid van de bevolking te waarborgen. Alleen de veiligheid van de bevolking in de grensgebieden met de DRC is in eerste instantie de taak van het leger, en pas daarna van de politie en de FLD. Aangezien het aantal

---

contre les rebelles en RDC (20 april 2006), AFP, *Les Grands Lacs vont à l'Onu des sanctions contre les rebelles* (21 april 2006) en IRIN, *Great Lakes: Ministers want illegal armed groups sanctioned* (21 april 2006).

⁵⁶ Zie ook § 3.5.4 'Dienstplichtigen' (Mensenrechten).

⁵⁷ EIU, *Rwanda: Country Profile*, p.15 (2 mei 2006).

⁵⁸ EIU, *Rwanda: Country Profile* (2 mei 2006).

politieagenten niet toereikend is om hun taak naar behoren te vervullen, wordt vaak ook elders de hulp van het leger of de FLD ingeroepen.

Burgerwachten

De *Forces Locales de Défense (FLD)* zijn burgerwachten die oorspronkelijk werden opgericht onder de regering-Habyiramana om het leger bij te staan tegen invallen van het FPR. Na de genocide van 1994 was er aanvankelijk geen politie, waarop de FPR-autoriteiten nieuwe burgerwachten oprichtten om de bevolking tegen de resterende genocidale krachten in het land te beschermen. Tussen 1995 en 1997 werd de FLD tijdelijk opgeheven als gevolg van berichten over machtsmisbruik tegen burgers. Na de opstand in het noordwesten van Rwanda in 1996 werden zij echter opnieuw ingesteld.⁵⁹

In januari 2005 is de FLD bij wet geïnstitutionaliseerd, maar in essentie is er niet veel veranderd. De meeste FLD-leden zijn werkloze jonge mannen en ook vrouwen tussen de 18 en 30 jaar oud, die eerst twee à drie maanden training krijgen van militairen. Zij worden door de raad van de *cellule* op vrijwillige basis gekozen, krijgen een uniform en mogen misdadigers arresteren, wanneer die op heterdaad worden betrapt. Zij worden alleen voorzien van wapens als zij in actie moeten komen. In de wet is bepaald dat het wapen alleen mag worden gebruikt voor zelfbescherming en dat minderjarigen geen deel mogen uitmaken van de FLD. De FLD valt onder de minister voor Lokaal Bestuur.

In theorie is de FLD opgericht om hun gemeenten te beschermen, maar mensenrechtenorganisaties melden regelmatig gevallen van geweld tegen burgers door FLD-leden. Daar zij niet betaald worden voor hun diensten, gebruiken sommigen hun positie om mensen te beroven en af te persen, en soms te doden. In sommige gemeenten worden FLD-leden, die misbruik maken van hun macht, snel tot de orde geroepen, soms door ontslag uit de FLD en in de ernstigste gevallen door arrestatie en detentie.⁶⁰

2.5.4 Demobilisatie, ontwapening en repatriëring

In het akkoord van Lusaka (1999) werden de eerste afspraken gemaakt over demobilisatie, ontwapening en repatriëring van twee gewapende groeperingen (leger en rebellen).⁶¹ De Rwandese autoriteiten waren wel al sinds 1997 bezig met een eerste fase van afslanking van het Rwandese

---

⁵⁹ Zie ook § 2.3.2 'Periode 1994-1999' (Geschiedenis).

⁶⁰ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006). Zie ook § 3.4 'Naleving en schendingen' (Mensenrechten).

⁶¹ Zie ook § 2.3.3 'Lusaka-vredesakkoord 1999' (Geschiedenis).

regeringsleger, maar hadden door gebrek aan middelen nog geen aandacht kunnen besteden aan ex-FAR militairen die Rwanda nooit hadden verlaten of krijgsgevangen waren gemaakt. De demobilisatiefase voor uitvoering van het Lusaka-akkoord begon in 2001 en betreft naast het leger (*Forces Rwandaises de Défense, FRD*) ook de ex-FAR en de ex-rebellen die uit de DRC zouden terugkeren. Het aantal gedemobiliseerde FRD-militairen bedroeg in 2005 ongeveer 18.000.

De demobilisatie van ex-rebellen verloopt traag. Wel stuurt de Rwandese regering regelmatig missies naar de DRC van eerder uit dat land teruggekeerde vluchtelingen, met als doel de daar aanwezige Rwandezen over te halen terug te keren naar Rwanda. Vaak bestaat bij hun ook zeker die behoefte, maar worden zij naar verluidt door de Rwandese rebellen gedwongen te blijven. Aangenomen wordt dat de FDLR-manscappen merendeels min of meer gijzelaars zijn van de leiders van de FDLR, die hen gebruiken als kordon voor hun eigen bescherming.⁶²

Voor het gewapende verzet tegen de Rwandese overheid in de DRC worden verschillende termen gebruikt. Soms worden ze aangeduid als ex-FAR/Interahamwe. Deze beschrijving dekt niet geheel de lading, aangezien velen pas in de DRC gerekruteerd zijn en nooit tot deze groepen behoord hebben. De term '*forces négatives*' wordt gebruikt voor alle gewapende (en soms ongewapende) groepen in de DRC. Het leeuwendeel van de Rwandese rebellen in de DRC noemt zichzelf *Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda (FDLR)*. Hun uiteindelijke doel is naar Rwanda terug te keren. Hoeveel rebellen zich nog in de DRC bevinden is onduidelijk; de sterkte wordt ingeschat op circa 8.000 à 15.000 manscappen.⁶³

De *Rwanda Demobilisation and Reintegration Commission (RDRC)* van de Rwandese overheid houdt zich bezig met de demobilisatie en reïntegratie van zowel voormalige FRD-militairen, ex-FAR-militairen als voormalige rebellen die terugkeren uit de DRC. De programma's verschillen per groep. De demobilisatie kent een aantal stadia. Eerst wordt de identiteit van betrokkene vastgesteld en vindt registratie plaats, waarna hij wordt gescreend. Vervolgens wordt een sociaal-economisch profiel opgemaakt en wordt betrokkene medisch onderzocht. Daarna vertrekt hij naar een

⁶²

Zie ook § 2.4.3 'FDLR' (Politieke ontwikkelingen).

⁶³

DPA, *Ruandische Hutu-Rellen töten 25 Menschen im Osten Kongos* (11 oktober 2005), EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 16 (november 2005) en Reuters, *Rwandan Hutu rebels return home ahead of Congo vote* (15 december 2005).

zogenoemde ‘solidariteitskamp’⁶⁴ voor een cursus heroriëntatie op de maatschappij van 45 tot 60 dagen. Het programma richt zich onder andere op:

- informatievoorziening over overheidsprogramma’s;
- informatievoorziening over het demobilisatie- en reïntegratieprogramma;
- informatievoorziening over de economische situatie in de provincie waarnaar betrokkenen zullen terugkeren;
- bewustmaking (geschiedenis van Rwanda, oorzaken van genocide, divisionisme, economische geografie, etc).

Wanneer betrokkenen dit programma hebben doorlopen, keren zij terug naar hun gebieden van herkomst.

Er worden verschillende uitkeringen ter beschikking gesteld aan voormalige militairen van de FAR, FRD en voormalige rebellen uit de DRC:

- *Basic needs kit*. Betreft een bedrag vanaf RWF 50.000 (circa US\$ 93 / € 74), uitgegeven op de dag van het ontslag. Beschikbaar voor de FRD en de ex-rebellen uit de DRC, niet voor de ex-FAR;
- *Recognition of service allowance*. Betreft een bedrag vanaf RWF 50.000 (circa US\$ 93 / € 74) uitbetaald na een maand ontslag en nog eens een bedrag vanaf RWF 100.000 (circa US\$ 185 / € 148) drie maanden na ontslag. Beschikbaar voor de FRD en de ex-FAR, niet voor de ex-rebellen uit de DRC;
- *Reintegration grant*. Betreft een bedrag vanaf RWF 100.000 (circa US\$ 185 / € 148) beschikbaar gesteld na een projectvoorstel. Dit projectvoorstel moet aan drie eisen voldoen: het moet levensvatbaar zijn, milieuvriendelijk en sociaal aanvaardbaar. Beschikbaar voor de FRD en de ex-rebellen uit de DRC, niet voor ex-FAR-militairen, omdat deze laatsten reeds in de samenleving geïntegreerd waren;
- *Vulnerability support window grant*. Betreft een bedrag van gemiddeld RWF 150.000 (circa US\$ 278 / € 223) na een screening die heeft aangetoond dat betrokkene met de eerdere uitkeringen de armoede niet te boven is gekomen. Beschikbaar voor alle drie de groepen;
- *Medical rehabilitation grant*. Medische hulp voor diegenen die invalide zijn geraakt in de gewapende strijd. Beschikbaar voor alle drie de groepen.

⁶⁴

Solidariteitskampen zijn door de regering ingesteld om de na de machtsovername in 1994 teruggekeerde vluchtelingen een ‘heropvoeding’ te geven. Er bestaan kampen voor verschillende groeperingen (terugkerende vluchtelingen uit de regio, voormalige rebellen, vrijgelaten gevangenen, studenten, ambtenaren, straatkinderen, etc.).

2.6 Regionale context

De ontwikkelingen in Rwanda en de veiligheidssituatie in het land staan niet los van de bredere problematiek in het Grote-Merengebied. Hieronder worden de voornaamste elementen uit de betrekkingen van Rwanda met de buurlanden Burundi, DR Congo, Tanzania en Uganda belicht.⁶⁵

2.6.1 Burundi

De betrekkingen tussen Burundi en Rwanda zijn goed, ondanks het feit dat beide landen nog regelmatig worden geconfronteerd met grensoverschrijdende veiligheidsproblemen als gevolg van pogingen door Rwandese Hutu-rebellen, verenigd in de *Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda (FDLR)*, om vanuit de DRC via Noord-Burundi onrust te veroorzaken aan de zuidgrens van Rwanda. Hierbij zouden zij, naar verluidt, geholpen worden door elementen van de *Forces Nationales pour la Libération (FNL-Palipehutu)*,⁶⁶ de enige nog actieve rebellen-groepering in Burundi.⁶⁷

Mede vanwege angst voor berechting door *gacaca*-rechtbanken⁶⁸ en gevoed door sociaal-economische malaise en honger zijn in de eerste maanden van 2006 duizenden Rwandezes de grens overgestoken naar Burundi. Op het hoogtepunt (april 2006) bevonden zich naar schatting zo'n 19.000 Rwandezes op Burundees grondgebied. Naar verluidt zou niet meer dan 5% van de asielzoekers een gerechtvaardigde claim hebben. Inmiddels is een gestage stroom van vrijwillige terugkeer, gefaciliteerd door UNHCR, op

---

⁶⁵ UNSC, S/2005/506, *Eighteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 17 t/m § 19 (2 augustus 2005), UNSC, S/2005/603, *Nineteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 10 t/m § 14 (26 september 2005) en UNSC, S/2005/832, *Twentieth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 11 en § 12 (28 december 2005).

⁶⁶ De FNL wordt verantwoordelijk gehouden voor het bloedbad in het UNHCR-transitiekamp Gatumba (Burundi) op 13 augustus 2004, waarbij circa 160 Congolese Tutsi-vluchtelingen werden vermoord.

⁶⁷ UNSC, S/2005/728, *Fifth report of the Secretary-General on the United Nations Operation in Burundi*, § 33 (21 november 2005) en EIU, *Rwanda: Country Profile 2006*, p. 14 (2 mei 2006).

⁶⁸ Medio januari 2005 werd een begin gemaakt met de voorbereidende hoorzittingen door *gacaca*-rechters in meer dan 8.000 *cellules*, die uiteindelijk honderdduizenden verdachten moeten berechten voor hun aandeel in de genocide van 1994 in Rwanda. Zie ook § 2.2.3 'Rechterlijke macht' (Staatsinrichting) en § 3.4.5 'Rechtsgang / *Gacaca*' (Mensenrechten).

gang gekomen. Andersom verblijven er nauwelijks meer Burundese vluchtelingen in Rwanda.⁶⁹

2.6.2 DR Congo

Sinds de akkoorden van Lusaka (1999) en Pretoria (2002) vonden regelmatig ontmoetingen op regeringsniveau plaats tussen Rwanda en de DRC om de enigszins herstelde relaties te bestendigen. Dit resulteerde in maart 2004 tot hervatting van de diplomatieke betrekkingen tussen beide landen.⁷⁰ Tot uitwisseling van ambassadeurs is het echter nog niet gekomen.

Aanvankelijk leek eind 2004 aan het normaliseringsproces een einde te komen, toen Rwanda de DRC dreigde binnen te vallen teneinde een halt toe te roepen aan de op dat moment nog steeds plaatshebbende infiltraties van FDLR-rebellen op Rwandees grondgebied.⁷¹ Inmiddels blijken de bilaterale betrekkingen weer zodanig te zijn verbeterd, dat de Rwandese regering heeft besloten haar ambassade in Kinshasa te heropenen na een goed verloop van het verkiezingsproces in de DRC gedurende de tweede helft van 2006.⁷²

Rwanda laat zich steeds vaker voorzichtig positief of begripvol uit over de inspanningen van de internationale gemeenschap in de DRC, en in het bijzonder die van MONUC.

2.6.3 Tanzania

De betrekkingen tussen Tanzania en Rwanda zijn goed, maar niet intensief. Het voornaamste geschilpunt tussen beide landen was lange tijd het vluchtelingenprobleem, waaraan eind 2002 een gedeeltelijk einde kwam toen het merendeel van de 21.000 in Tanzania aanwezige Rwandese vluchtelingen naar Rwanda terugkeerde. De Rwandese regering verdenkt

---

⁶⁹ AFP, *Entente pour ne plus refouler les Rwandais ayant fui au Burundi* (18 oktober 2005), Reuters, *Thousands of Rwandan refugees enter Burundi* (5 januari 2006), UNHCR, *Congolese refugees quit the Burundian capita land head for a camp* (4 mei 2006), Reuters, *No reason for Rwandans to seek Burundi asylum-Rwanda* (10 mei 2006), EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 16 (mei 2006) en IRIN, *Burundi-Rwanda: Thousands more asylum seekers repatriated* (13 juni 2006). Zie ook § 4.1 'Migratiestromen' (Migratie).

⁷⁰ IRIN, *DRC-Rwanda: Kigali appoints ambassador to Kinshasa* (4 maart 2004) en UNSC, *S/2005/506, Eighteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*, § 19 (2 augustus 2005).

⁷¹ Zie ook § 2.4.3 'FDLR' (Politieke ontwikkelingen) en § 2.5 'Veiligheidssituatie'.

⁷² Reuters, *Rwanda says to send envoy to Congo* (10 mei 2006).

Tanzania er echter nog steeds van de aldaar aanwezige Rwandese rebellen te ondersteunen, hoewel de Tanzaniaanse autoriteiten dit ontkennen.⁷³

2.6.4 Uganda

Uganda is Rwanda's belangrijkste economische partner, maar spanningen tussen beide landen, als gevolg van het nog steeds voortdurende militaire conflict in het oosten van de DRC, stellen de huidige enigszins stabiele relatie regelmatig op de proef.⁷⁴ Ter inperking van grensoverschrijdende incidenten (drugshandel, smokkel, berovingen) hebben Rwanda en Uganda afspraken gemaakt inzake *joint security operations* langs beider gemeenschappelijke grens. Voorts hebben beide landen in 2003 een overeenkomst afgesloten inzake vrijwillige terugkeer de komende jaren van ongeveer 20.000 Rwandese vluchtelingen van Uganda naar Rwanda, waarbij ook de UNHCR partij is. Circa 2.500 Rwandese vluchtelingen hebben hiervan gebruik gemaakt.

De spanningen tussen beide landen liepen begin april 2006 weer op toen een Rwandese diplomaat in Uganda voor vermeend overspel voor korte tijd werd opgepakt. Voorts bleek een paar dagen later dat Ignace Murwanashyaka, de politiek leider van de FDLR, vanuit de DRC via Uganda had mogen doorreizen naar Europa. Dit in weerwil van het reisverbod als gevolg van VN-sancties tegen rebellenleiders, opererend vanuit Oost-Congo. Uiteindelijk werd Murwanashyaka in Duitsland aangehouden, maar na drie weken weer vrijgelaten. Met name de laatste aangelegenheid illustreert in de optiek van Rwanda dat Uganda een 'vrijhaven' zou zijn voor een grote groep dissidenten en rebellen.⁷⁵

2.6.5 Grote Meren-Conferentie

Onder auspiciën van de Afrikaanse Unie (AU) en de VN vond in Dar es Salaam op 19 en 20 november 2004 de eerste *International Conference on the Great Lakes Region (ICGLR)* plaats met als doel het beëindigen van het geweld, de opbouw van functionele staatsstructuren en herstel van de relaties tussen de landen onderling. Eerbiediging van de territoriale integriteit, het niet dulden van buitenlandse rebellengroepen en herstel van de rechtstaat worden daarbij expliciet genoemd. Concretisering van deze

---

⁷³ EIU, *Rwanda: Country Profile 2006*, p. 14 (2 mei 2006).

⁷⁴ EIU, *Rwanda: Country Profile 2006*, p. 14 (2 mei 2006).

⁷⁵ Reuters, *Rwanda protests at diplomat's arrest in Uganda* (4 april 2006), ANP, *België liet gezochte Hutu-leider toch EU binnen* (11 april 2006), IRIN, *Rwanda: Rebel leader released after three-week detention* (27 april 2006) en EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 15 en p. 16 (mei 2006). Zie ook § 2.5.2 'Joint Verification Mechanism' (Veiligheidssituatie).

doelstellingen moet uiteindelijk leiden tot een pact voor regionale veiligheid, stabiliteit en ontwikkeling, dat naar verwachting tijdens de vervolgconferentie in Nairobi in de loop van 2006 zal worden aangenomen.⁷⁶

2.7 Sociaal-economische situatie

Na de genocide van 1994 was het economisch leven in Rwanda volledig ingestort. Hoewel dit zich de afgelopen jaren weer enigszins heeft hersteld, blijft de regionale politieke instabiliteit echter een negatieve impact hebben op de economische ontwikkeling van Rwanda. Met een BNP van circa US\$ 250 (€ 192) per capita is Rwanda nog steeds één van de armste landen van Afrika. Rwanda staat op plaats 159 van 177 op de *Human Development Index (HDI)*, de VN-index voor sociale ontwikkeling.⁷⁷

Het grootste deel van de Rwandese bevolking (ongeveer 90%) is voor haar bestaan direct of indirect afhankelijk van de landbouw. De belangrijkste exportproducten zijn koffie, thee, tin en coltan, die ongeveer driekwart uitmaken van de nationale inkomsten van Rwanda. De waarde van de export is sinds 2003 bijna verdubbeld, van US\$ 60 miljoen in 2003 naar US\$ 115 miljoen in 2005. Ondanks de toename van de exportwaarde blijft de handelsbalans negatief met US\$ 222 miljoen. Dit wordt veroorzaakt door een toename van de import van productiegoederen, zoals olie, generatoren en machines.⁷⁸

De op 15 september 2005 aangenomen nieuwe landwet (*Land Law*), die fragmentatie van land moet tegengaan, verbiedt opdeling van land van minder dan 1 hectare. In Rwanda bezitten de meeste landeigenaren een gemiddelde van slechts 0,7 hectare grond. Dus veel Rwandezers zullen te maken krijgen met de hervorming. De verwachting is dan ook dat op den duur een grote groep personen andere bestaansmogelijkheden moet gaan zoeken.⁷⁹

---

⁷⁶ IRIN, *Great Lakes: Regional Summit postponed* (8 november 2005) en UNSC, S/2006/46, *Report of the Secretary-General on the preparations for the International Conference on the Great Lakes Region*, § 1, § 54 en § 57 (25 januari 2006).

⁷⁷ HDI, *Rwanda: Human Development Report 2005* (27 maart 2006).
www.hdr.undp.org/statistics/data/country.

⁷⁸ EIU, *Rwanda: Country Report* (februari 2006) en CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

⁷⁹ EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 3 en p. 12 (november 2005) en HRW, *World Report 2006* (25 januari 2006). Zie ook § 2.1.3 'Bevolking' (Land en volk).

Economische activiteit buiten de landbouwsector is echter nog sterk onderontwikkeld. Externe investeringen bleven na 1994 beperkt; het investeringsklimaat was om verschillende redenen (onveiligheid, geringe beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel, inadequate wetgeving en tenuitvoerlegging daarvan) onaantrekkelijk. De afgelopen periode toont de Rwandese overheid echter een versterkte inzet om het investeringsklimaat te verbeteren middels aanpassing van bestaande en invoering van nieuwe wetgeving op dat gebied.⁸⁰ Voor deze ontwikkeling ontving Rwanda ook lof in de *Doing Business Index* van 2006.⁸¹

Na een terugval in 2003 vertoonde de economie in 2004 met een groei van 4% een opleving en steeg naar 5% in 2005 als gevolg van onder meer een gunstige ontwikkeling van de koffie-export en de bouwsector. Dit positieve effect werd echter teniet gedaan door een inflatie van 9% als gevolg van prijsstijgingen van met name elektriciteit en voedsel, die vooral de armsten treffen. In de dienstensector zorgden toerisme en transport voor enige groei.⁸² De potentie van toerisme in Rwanda is relatief groot. In de jaren vóór de genocide leverden alleen al het bezoek aan de nationale parken circa 30% van de buitenlandse deviezen. Zowel toerisme als transport zijn echter bij uitstek kwetsbaar voor regionale instabiliteit.

De Rwandese regering heeft met het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank afspraken gemaakt om de macro-economische situatie te stabiliseren, de economische groei te bevorderen en de armoede terug te dringen. De regering richt zich daarbij op een groei van gemiddeld 6% per jaar.⁸³ De belangrijkste bilaterale donoren zijn Duitsland, Nederland, het VK, de VS en Zweden. Sommige van deze donoren hebben gekozen voor begrotingssteun; andere voeren projecten uit.

Medio april 2005 besloten het IMF en de Wereldbank Rwanda zijn schulden (US\$ 1,4 miljard / € 1,1 miljard) kwijt te schelden, omdat volgens deze instellingen het land sinds de genocide inmiddels weer een zekere economische stabiliteit heeft bereikt. Hierdoor ontstaat ruimte voor onder meer verbetering van onderwijs en gezondheidszorg en kan de Rwandese

---

⁸⁰ EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 20 (augustus 2005).

⁸¹ *Doing Business Index* 2006, p. 4 (november 2005).

⁸² Reuters, *Coffee exports boost Rwanda economy 7 pct in H1* (23 september 2005), Reuters, *Rwanda coffee exporters form quality control group* (16 februari 2006) en EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 10 en p. 18 (mei 2006).

⁸³ Reuters, *World Bank gives Rwanda \$ 75 million grant* (11 november 2005) en EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 10 (mei 2006).

regering de komende jaren werken aan het verder terugdringen van de armoede in het land.⁸⁴

---

⁸⁴

ANP, *IMF en Wereldbank schelden Rwanda schulden kwijt* (13 april 2005), Reuters, *World Bank to move from loans to grants for Rwanda* (17 juni 2005), EIU, *Rwanda: Country Profile*, p. 34 (augustus 2005), Reuters, *Rich nations slow on debt relief – Rwanda leader* (16 september 2005) en EIU, *Rwanda: Country Report*, p. 3 (februari en mei 2006).

3 Mensenrechten

Op het gebied van de mensenrechten waren er positieve en negatieve ontwikkelingen. De persvrijheid is vergroot, het *gacaca*-proces is gestart met veel aandacht voor elementen van verzoening en, na lange tijd nauwelijks gefunctioneerd te hebben, was er in 2005 sprake van een aanzienlijke verbetering binnen het juridisch apparaat.⁸⁵ Wel lopen personen en organisaties nog steeds het risico beschuldigd te worden van divisionisme (het zaaien van verdeeldheid in de maatschappij) of het aanhangen van de ideologie van de genocide.⁸⁶

3.1 Internationale verdragen en protocollen

Rwanda is partij bij de belangrijkste verdragen op het terrein van de mensenrechten, te weten:

- de Conventies van Genève inzake behandeling van gewonde en zieke militairen in oorlogssituaties te land en ter zee, inzake behandeling van krijgsgevangenen, inzake bescherming van burgers in oorlogstijd (sinds 1964), alsmede de twee additionele protocollen van 1949 inzake bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten en binnenlandse gewapende conflicten (sinds 1984);
- het Internationale Verdrag inzake Uitbanning van Alle Vormen van Rassendiscriminatie (sinds 1975);
- het Verdrag inzake Voorkomen en Bestrafing van Genocide (sinds 1975);
- het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (sinds 1975);
- het Internationale Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten (sinds 1976), maar niet het daarop betrekking hebbende eerste optionele protocol betreffende het individueel klachtenrecht en het tweede optionele protocol betreffende afschaffing van de doodstraf;
- het Verdrag met betrekking tot de Status van Vluchtelingen, alsmede het bijbehorende protocol van 1967 (sinds 1980);
- het Internationale Verdrag inzake Onderdrukking en Bestrafing van Apartheid (sinds 1981);
- het Verdrag inzake Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen (sinds 1981), maar niet het optionele protocol betreffende alle in het verdrag genoemde vormen van discriminatie;

⁸⁵

Zie ook § 3.2 'Nationale wetgeving' en § 3.4.5 'Rechtsgang' (Mensenrechten).

⁸⁶

Zie ook § 3.3.1 'Ideologie van de genocide / divisionisme' (Toezicht / Menschenrechten).

- het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (sinds 1991), alsmede het optionele protocol betreffende kinderhandel, kinderprostitutie en kinderpornografie (sinds 2002) en het optionele protocol betreffende kinderen in gewapende conflicten (sinds 2002);
- het Verdrag inzake politieke rechten van de vrouw (sinds 2002).

Tot nu toe heeft Rwanda gerapporteerd over:

- het Internationale Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten (1981, 1987 en 1994);
- het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (1983, 1985 en 1987);
- het Verdrag inzake Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen (1983, 1988 en 1991);
- het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1992 en 2002), en
- het Internationale Verdrag inzake Uitbanning van Alle Vormen van Rassendiscriminatie (1995, 1996, 1997, 1998 en 1999).

Rwanda is geen partij bij het Internationaal Verdrag tegen Marteling en Andere Wrede en Onmenselijke Behandeling of Bestrafing. Hoewel de Rwandese regering al geruime tijd belooft tot ratificatie over te gaan, is dit tot op heden niet gebeurd.⁸⁷

Voorts is Rwanda partij bij het Verdrag van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid met betrekking tot Vluchtelingen (sinds 1980), het Afrikaanse Handvest voor de Rechten van Mensen en Volkeren (sinds 1983), alsmede de bijbehorende protocollen betreffende de oprichting van een Afrikaans Hof (sinds 2003) en vrouwenrechten (sinds 2004), het Afrikaanse Handvest voor de rechten en het welzijn van het kind (sinds 2000) en het Afrikaans Verdrag ter voorkoming en bestrijding van corruptie (sinds 2004).

Met de Verenigde Staten heeft Rwanda een artikel-98-overeenkomst gesloten inzake niet-uitlevering van Amerikaanse onderdanen aan het Internationaal Strafhof (*International Criminal Court, ICC*) in Den Haag, dat misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden moet berechten. Rwanda is geen partij bij het ICC.⁸⁸

---

⁸⁷ www.unhcr.ch/treaties/ / www.un.org/ / www.ohchr.org/countries/ractification/ / www.hri.ca/uninfo/treaties (19 april 2006).

⁸⁸ www.isc-icc.org.

3.2 Nationale wetgeving

De grondwet beschermt alle internationaal erkende fundamentele rechten. Op 23 maart 2006 werd de wet op de wijziging van de organisatie, het functioneren en de jurisdictie van rechtbanken aangenomen. De wet is bedoeld voor aanpassing van het rechtssysteem aan de nieuwe administratieve structuur uit 2005.⁸⁹

3.3 Toezicht

In Rwanda houden zowel overheid als niet-gouvernementele mensenrechtenorganisaties zich bezig met het toezicht op de naleving van de mensenrechten.

De Rwandese grondwet voorziet in een *Nationale Commissie voor de Mensenrechten*, die bevoegd is onderzoek te doen naar schendingen van de mensenrechten en het ontwikkelen van mensenrechteneducatie voor de Rwandese bevolking. De mensenrechtencommissie is niet geneigd zich kritisch uit te laten en heeft de reputatie niet zo onafhankelijk van de regering op te treden. In haar rapportages duidt de commissie wel op het voortdurende probleem van willekeurige arrestatie en het niet altijd gehoor geven aan uitspraken van de rechter door veiligheidsdiensten. De mensenrechtencommissie poogt momenteel haar mandaat te versterken. In het huidige mandaat kan de commissie het openbaar ministerie adviseren een onderzoek in te stellen. Als de mandaatversterking geaccepteerd zou worden, dan zou de commissie zelf een rechter om vervolging van een bepaald persoon kunnen vragen.

Mensenrechtenorganisaties worden in de gaten gehouden door de Rwandese autoriteiten en zijn aan regels gebonden voor hun functioneren. Door middel van vergunningen (*certificats*), die jaarlijks moeten worden vernieuwd, en gedetailleerde verplichte rapportages houdt de overheid grip op de organisaties uit het maatschappelijk middenveld. De organisaties kiezen er in deze situatie veelal voor om met de overheid samen te werken.

In Rwanda bestaan twee koepelorganisaties op het gebied van de mensenrechten: de *Ligue des Droits de la Personne dans la Région de Grands Lacs (LDGL)* en het Rwandese *Collectif des Ligues et Associations de Défense des Droits de l'Homme au Rwanda (CLADHO)*. De eerste stelt

⁸⁹

Zie § 2.1.2 'Bestuurlijke indeling' (Land en Volk), § 2.2.3 'Rechterlijke macht' (Staatsinrichting) en § 3.4.5 'Rechtsgang' (Mensenrechten).

zich iets kritischer en onafhankelijker op van de Rwandese overheid dan de tweede. Andere mensenrechtenorganisaties zijn *Haguruka* en *Pro-Femmes* (beide vrouwenrechten) en het *Forum des Activistes Contre la Torture (FACT)*. Naast de verschillende mensenrechtenorganisaties in Rwanda zijn ook enkele belangenorganisaties van genocide-overlevenden actief, waaronder *Ibuka*, de grootste Rwandese ngo, en *Avega Agahozo*, een vrouwenorganisatie die voornamelijk uit weduwen bestaat.

Internationale mensenrechtenorganisaties als *Amnesty International (AI)*, *Human Rights Watch (HRW)* en de *International Crisis Group (ICG)* publiceren regelmatig rapporten over Rwanda, gebaseerd op bezoeken en op bijdragen van lokale ngo's. *Human Rights Watch* heeft een eigen kantoor in Kigali.

3.3.1 *Ideologie van de genocide / divisionisme*

Referenties aan etnische identiteit zijn problematisch in een land waar etniciteit officieel geen doorslaggevende rol meer mag spelen. De Rwandese regering heeft er na de genocide bewust voor gekozen om iedereen in de eerste plaats als Rwandese burger te beschouwen en niet als Hutu of Tutsi.

Eind juni 2004 verscheen een parlementair rapport over de 'ideologie van de genocide'. Dit was een studie van een speciale parlementaire commissie die in bijna alle districten onderzoek had gedaan naar de mate waarin de ideologie, die leidde tot de genocide in Rwanda, nog aanwezig is. Directe aanleiding waren de Gikongoro-moorden op Tutsi-overlevenden (december 2003), die binnen het *gacaca*-proces hadden kunnen getuigen over de daden van een aantal Hutu tijdens de genocide.⁹⁰

Volgens de parlementaire commissie manifesteert de ideologie van de genocide zich nog door de gehele samenleving: op scholen, in kerken, binnen de justitiesector, op de universiteit en binnen ngo's. De commissie noemde een aantal organisaties die zich specifiek schuldig zouden maken aan het aanhangen van een dergelijke ideologie. Dit betrof de lokale organisaties *Ligue pour la Promotion et la Défense des Droits de l'Homme au Rwanda (Liprothor)*, *Fédération des Organisations Rurales (FOR)*, *Abahamya b'Izuka*, *Souvenir des Parents* en *Services au Développement des Associations-Iriba (SDA-Iriba)*. Ook werd een aantal internationale

⁹⁰

Reuters, *Rwanda opens biggest phase of mass genocide trials* (17 januari 2005).

ngo's genoemd: *Care International, Trocaire, 11.11.11, Norwegian People's Aid* en *Pax Christi*.⁹¹

Momenteel loopt een aantal rechtszaken, waarin divisionisme de aanklacht is. Hoeveel zaken dit precies zijn, is moeilijk te bepalen, omdat zij niet alle onder 'divisionisme' gecategoriseerd worden. Een belangrijke zaak in 2004 en 2005 was de beschuldiging door het openbaar ministerie van Charles Kabonero, hoofdredacteur van de onafhankelijke krant *Umuseso*, van divisionisme, belediging en laster. Hij werd uiteindelijk vrijgesproken van divisionisme, maar wel veroordeeld tot één jaar voorwaardelijke gevangenisstraf en een geldboete voor smaad.

3.4 Naleving en schendingen

Hoewel in de grondwet diverse fundamentele rechten en vrijheden zijn opgenomen, worden deze door de Rwandese autoriteiten niet altijd gerespecteerd.

3.4.1 *Vrijheid van meningsuiting*

De grondwet voorziet in persvrijheid, maar in de praktijk wordt dit recht door de overheid veelal beperkt. Wel is naar verluidt de persvrijheid groter dan enkele jaren geleden. De vrijheid van meningsuiting blijft echter een gevoelige kwestie als gevolg van de rol van de media in de genocide. Volgens mensenrechtenorganisaties gebruiken de autoriteiten de genocide om elke publieke discussie, die zou kunnen leiden tot kritiek op de regering, tot zwijgen te brengen.⁹² Vrijwel alle media passen in meerdere of mindere mate zelfcensuur toe.⁹³

Gedrukte media

Volgens de grondwet moeten de gedrukte media onafhankelijk zijn in hun berichtgeving. Toch worden zij door de autoriteiten in de gaten gehouden. Een regulerende rol is weggelegd voor de in 2003 ingestelde Hoge Raad voor de Pers (*High Council of the Press, HCP*).⁹⁴

---

⁹¹ HRW, *World Report 2005* (10 juni 2005).

⁹² Artikel 33 van de grondwet stelt: '*propagation of ethnic, regional, racial or discrimination or any other form of division is punishable by law*'.

⁹³ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

⁹⁴ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

Kranten en bladen die thans in Rwanda verschijnen, zijn:

- *New Times*: Engelstalig (pro-regering);
- *Imvaho*: regeringskrant in het Kinyarwanda;
- *La Nouvelle Relève*: regeringskrant in het Frans (tweemaandelijks);
- *Umuseso*: in het Kinyarwanda (onafhankelijk weekblad);
- *Umuco*: in het Kinyarwanda (onafhankelijk weekblad);
- *Kinyamateka*: uitgave van de katholieke kerk in het Kinyarwanda (richt zich voornamelijk op kerkelijk nieuws, maar is in haar verslaggeving over politieke zaken onafhankelijk);
- *Ishakwe y'u Rwanda*: onregelmatige uitgave in Kinyarwanda (opgezet door voormalige marketingmedewerkers van de *New Times*);
- *Ukuri*: onregelmatige uitgave (beperkt kritisch op de regering, daar de hoofdredacteur FPR-lid is);
- *Gasabo*: onregelmatige uitgave (min of meer onafhankelijk);
- *Ubumve*: onregelmatige uitgave (min of meer onafhankelijk);
- *Inganzo*: krant van leden van de *Parti Libéral*, opgezet aan de vooravond van de verkiezingen;
- *Focus*: Engelstalig (in 2006 voor het eerst verschenen onafhankelijk weekblad).

Journalisten hebben over het algemeen geen gedegen journalistieke opleiding en geen kennis van de ethiek, verbonden aan het vak, en zijn makkelijk te manipuleren. Er zijn aanwijzingen dat personen in machtsposities kranten gebruiken om tegenstanders onderuit te halen. Naar verluidt zou het FPR de privé-krant *New Times* financieren. Voor zover bekend, werd in 2005 éénmaal een oplage van het kritische weekblad *Umuco* door de autoriteiten in beslag genomen.⁹⁵

In de verslagperiode werd af en toe melding gemaakt van bedreiging en ondervraging door de politie van journalisten. In september 2005 bijvoorbeeld werd Jean Léonard Rugambage, een journalist van het onafhankelijke weekblad *Umuco*, gearresteerd op beschuldiging van beweerde betrokkenheid bij de genocide in 1994 nadat hij een kritisch artikel had gepubliceerd over mismanagement en getuigenvervalsing bij *gacaca*-processen in de Gitarama-regio. Hij werd uiteindelijk veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf voor belediging van het gezag en bevindt zich momenteel in hechtenis.⁹⁶ Een andere journalist van *Umuco*, Bonaventure Bizumurenji, die zich in een artikel kritisch had uitgelaten over de

---

⁹⁵ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

⁹⁶ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

regering, werd vrijwel gelijktijdig door de politie ondervraagd, gearresteerd en tijdelijk vastgehouden.

Radio, televisie en internet

Met toestemming van de overheid is het particuliere radiostations toegestaan onafhankelijk te opereren. Na advies van de Hoge Raad voor de Pers geeft het ministerie van Informatie hiertoe zendvergunningen (licenties) af. Naast Radio Rwanda (staatsradio) zenden thans uit: Radio 10, Flash, Radio Maria, Contact, Radio Izube, Radio Umuyco en Radio Sanus. De zenders zijn niet politiek geëngageerd. De internationale radiostations *Radio France International*, *British Broadcasting Corporation (BBC)*, *Voice of America* en *Deutsche Welle* kunnen ongehinderd uitzenden. Het enige televisiestation in Rwanda wordt beheerd door de overheid. Ten aanzien van de toegang tot of het hebben van een website op internet worden, voor zover bekend, geen beperkingen opgelegd. Daarbij moet worden opgemerkt, dat de meeste Rwandezes niet beschikken over de hiertoe benodigde apparatuur.⁹⁷

3.4.2 *Vrijheid van vereniging en vergadering*

Hoewel de grondwet voorziet in vrijheid van vereniging en vergadering, zijn oprichting en functioneren van organisaties in Rwanda echter aan gedetailleerde regelgeving onderhevig. De vorming van maatschappelijke organisaties, waaronder mensenrechtenorganisaties en vakbonden, moet eerst door de overheid worden goedgekeurd en geregistreerd. Voor openbare bijeenkomsten en demonstraties is vooraf goedkeuring van de autoriteiten nodig. Ook internationale ngo's zijn verplicht de overheid te informeren over zaken als personeel, te voeren acties, etc. In de verslagperiode zijn geen politieke partijen of maatschappelijke organisaties verboden.⁹⁸

3.4.3 *Vrijheid van godsdienst*

De vrijheid van godsdienst wordt gegarandeerd in de grondwet. Religieuze organisaties moeten zich, net als andere ngo's, laten registreren en een vergunning aanvragen. Dit is over het algemeen een routinezaak. Voor zover bekend hebben gedurende de verslagperiode geen structurele discriminatie en vervolging van individuen vanwege hun godsdienst plaatsgevonden. Jehova's getuigen ondervinden af en toe problemen, maar

---

⁹⁷ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006) en CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

⁹⁸ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

die hebben vooral te maken met hun principiële weigering gemeenschapstaken te verrichten of belasting te betalen. De autoriteiten houden hen in de gaten en vallen hen soms lastig. Van strafrechtelijke vervolging is, voor zover bekend, geen sprake.⁹⁹

3.4.4 Bewegingsvrijheid

De grondwet garandeert vrijheid van beweging, die over het algemeen ook door de overheid wordt gerespecteerd. Op de grote wegen zijn wel checkpoints, maar deze worden met name gebruikt om deserteurs uit het leger en infiltrerende rebellen op te sporen. Burgers moeten zich kunnen identificeren, wanneer dit gevraagd wordt. Wanneer zij geen identiteitsbewijs of een attest van verlies kunnen overhandigen, dan lopen zij het risico te worden gedetineerd totdat zij kunnen bewijzen wie zij zijn en waar zij vandaan komen.¹⁰⁰

Toestemming om te reizen is niet nodig, en tijdelijk verblijf buiten de eigen woonplaats is toegestaan. Personen die permanent willen verhuizen naar een andere *cellule*, moeten een verklaring van goed gedrag meenemen vanuit de oude *cellule* en tevens een nieuwe identiteitskaart aanvragen.¹⁰¹

Identificatie

Zowel mannen als vrouwen in Rwanda zijn handelingsbekwaam vanaf de leeftijd van 21 jaar en mogen vanaf die leeftijd zelfstandig documenten aanvragen. Sinds 1997 wordt de etnische achtergrond niet meer vermeld op identiteitskaarten of paspoorten. Een persoon krijgt de Rwandese nationaliteit, wanneer de Rwandese nationaliteit van de vader bewezen kan worden. Indien de vader niet bekend is, staatloos is of zijn nationaliteit onbekend is, dan kan een kind de Rwandese nationaliteit via de lijn van de moeder krijgen.¹⁰²

Elke Rwandese burger van 16 jaar en ouder wordt geacht een identiteitskaart te hebben en deze te allen tijde bij zich te dragen. Aanschaf van een identiteitskaart kost gemiddeld RWF 1.200 (US\$ 2,2 / € 1,8). Identiteitskaarten worden afgegeven door het district waar betrokkene

---

⁹⁹ US Department of State, *Rwanda: International Religious Freedom Report 2005* (8 november 2005) en US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹⁰⁰ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹⁰¹ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹⁰² In Rwanda is dubbele nationaliteit toegestaan.

woont, met een verklaring van de *cellule* dat de persoon daar bekend is en er geen strafrechtelijk onderzoek tegen hem of haar loopt. Over het algemeen zijn er geen problemen bij de afgifte van documenten. Teruggekeerde vluchtelingen en asielzoekers kunnen echter wel eens te maken krijgen met weigering van de lokale autoriteiten om mee te werken. Hiertegen kan men in beroep gaan, wat over het algemeen tot genoegdoening leidt.¹⁰³

Kinderen jonger dan 16 jaar krijgen geen eigen identiteitskaart, maar worden bijgeschreven op de kaart van één van de ouders. Volgens wetgeving van vóór de genocide kan een kind alleen bijgeschreven worden op de kaart van de vader, maar in de praktijk kan dit ook op de kaart van de moeder. Ook wezen tot 16 jaar krijgen geen eigen identiteitskaart. Daardoor is het mogelijk dat minderjarigen jonger dan 16 jaar in Rwanda rondreizen zonder identiteitsdocumenten.

Militairen moeten wanneer zij in dienst treden, hun burgerlijk identiteitsbewijs inleveren. Zij krijgen daarvoor in de plaats een militair identiteitsbewijs. Op deze wijze zijn zij herkenbaar bij checkpoints. Wanneer militairen afzwaaien, krijgen zij hun burgerlijke identiteitskaart weer terug, met een bewijs van geoorloofde uittreding uit het leger.

Paspoort

In 2004 werden alle paspoorten in Rwanda vernieuwd. Vanaf 1 januari 2004 bestaan normale (blauwe), officiële (zwarte) en diplomatieke (rode) paspoorten. Alle oude paspoorten verlieten op 31 augustus 2004.

Paspoorten worden afgegeven door het ministerie van Binnenlandse Zaken. Een paspoort is duur en kost circa RWF 50.000 (US\$ 93 / € 74).¹⁰⁴ Voor een paspoortaanvraag heeft men een verklaring van goed gedrag nodig van de *cellule*, die men bij de burgemeester van het desbetreffende district samen met een identiteitskaart overlegt. Het ministerie houdt bij welke paspoortaanvragen zijn ingediend en welke zijn gehonoreerd. Binnen een maand behoort men antwoord te krijgen of de paspoortaanvraag wordt gehonoreerd of niet. Een weigering door het ministerie om een paspoort af te geven moet worden gemotiveerd in een brief.

Kinderen worden tegenwoordig niet meer bijgeschreven in het paspoort van de ouders; iedereen moet een eigen paspoort aanvragen. Boven de 16 jaar

---

¹⁰³ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹⁰⁴ Ter vergelijking: meer dan 55% van de Rwandese bevolking leeft van gemiddeld RWF 64.000 (= circa US\$ 119 / € 95) per jaar.

kunnen minderjarigen alleen reizen, beneden de 16 jaar is dit alleen toegestaan indien officiële papieren bewijzen dat het kind door een volwassene op het vliegveld van bestemming wordt opgevangen.

Laissez-passer

Om Rwanda te verlaten is geen uitreisvisum nodig. Indien een Rwandese burger niet over een paspoort beschikt, kan hij een laissez-passer aanvragen voor het bezoeken van Burundi, de DRC, Uganda, Tanzania en/of Kenia. Voor het verkrijgen van een dergelijk laissez-passer volstaan een identiteitskaart, een verklaring van goed gedrag, een aanvraagformulier en twee pasfoto's. Het laissez-passer kost circa RWF 3.000 (US\$ 5,6 / € 4,6) en is één jaar geldig.

Reizen naar het buitenland

Over land kan men op relatief eenvoudige wijze illegaal de grens oversteken. Aan de landsgrenzen zijn geen faciliteiten om valse documenten te herkennen. De controle op de luchthaven in Kigali is daarentegen streng, zowel door de luchtvaartmaatschappijen als door de politie. De kans om ongecontroleerd of met een vals paspoort in of uit te kunnen reizen via het vliegveld van Kigali is dan ook zeer gering.

3.4.5 *Rechtsgang*

De huidige rechtsgang in Rwanda is gebaseerd op de in 2004 aangenomen wetgeving betreffende de nieuwe structuur en het functioneren van het rechtssysteem. Kern van de hervorming is de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de openbaar aanklager, een efficiëntere en meer gedecentraliseerde organisatie en het instellen van verzoeningscommissies (*Comités de Réconciliateurs / Mediation Committees*) op sectorniveau. In juli 2004 werden nieuwe rechters en aanklagers beëdigd.¹⁰⁵ Slechts 30 % van de rechters van het oude systeem is gehandhaafd. De nieuwe rechters worden voor het leven benoemd en kunnen alleen worden voorgedragen en ontslagen door de *Superior Council for Judiciary*, een onafhankelijk orgaan.

In 2005 konden de rechtbanken voor het eerst echt gaan functioneren met als gevolg dat er in dat jaar meer rechterlijke uitspraken werden gedaan dan in de jaren 2003 en 2004 tezamen. Het jaarrapport van de rechterlijke macht meldt een totaal van meer dan 20.000 rechterlijke uitspraken in 2005. Echter, vanaf december 2005 tot april 2006 hebben de rechtbanken stilgelegen, omdat opnieuw een hervorming in de maak was. Dit resulteerde

¹⁰⁵

IRIN, *Rwanda: Hundreds of judges appointed* (21 juli 2004).

op 23 maart 2006 in de aanneming van de wet op de wijziging van de organisatie, het functioneren en de jurisdictie van rechtbanken.¹⁰⁶

De rechtspraak is gehandhaafd op vier niveaus, maar het laagste niveau bestaat thans uit 60 rechtbanken van eerste instantie (*Tribunaux de Base*) ter vervanging van de 106 districtsrechtbanken en 12 rechtbanken van hoge instantie (*Tribunaux de Grands Instance*) ter vervanging van de 12 provinciale rechtbanken. Het Hooggerechtshof (*Haute Cour*) en de Hoge Raad (*Cour Suprême*) zijn ongewijzigd gebleven.¹⁰⁷

Reguliere rechtspraak

De reguliere rechtspraak is georganiseerd op vier niveaus:

- *Cour Suprême* (Hoge Raad);
- *Haute Cour* (Hooggerechtshof);
- *Tribunaux de Grands Instance* (12 rechtbanken van hoge instantie), te vergelijken met een arrondissementsrechtbank, en
- *Tribunaux de Base / Grass Roots Tribunals* (60 rechtbanken van eerste instantie), te vergelijken met een kantongerecht.

Het *Cour Suprême* is de hoogste rechterlijke instantie en houdt toezicht op het gehele systeem. Het bestaat uit 14 rechters, inclusief de president en de vice-president, en behandelt beroepszaken komende van het *Haute Cour*, herzieningsverzoeken van strafzaken, zaken gerelateerd aan verkiezingen, hoogverraad, alsmede constitutionele zaken die hoge vertegenwoordigers van de regering betreffen.

Het *Parquet Général de la République (PGR)* is het hoogste orgaan van de openbaar aanklager. Het PGR bestaat uit een procureur-generaal, een plaatsvervangend procureur-generaal en vijf nationale aanklagers.

Het *Haute Cour* heeft zijn hoofdkantoor in Kigali en vier permanente kamers in de provincies. Alle onderdelen samen hebben 26 rechters, inclusief de president en de vice-president. Zaken in eerste instantie worden door één rechter gehoord, beroepszaken door drie rechters. De bevoegdheid van het Hof betreft moord, oorlogsmisdaden, verraad, genocide (niet uit de periode 1990-1994), bedreigingen voor de nationale veiligheid, internationale misdaden en terrorisme. Ook behandelt het Hof administratief recht en de beroepszaken komende van de *Tribunaux de Grands Instance*.

---

¹⁰⁶ Zie ook § 3.2 'Nationale wetgeving' (Mensenrechten).

¹⁰⁷ Zie ook § 2.2.3 'Rechterlijke macht' (Staatsinrichting).

De 12 *Tribunaux de Grands Instance* (inclusief Kigali) beschikken ieder over minimaal zeven rechters, inclusief de president en de vice-president. Zaken in eerste instantie worden door één rechter gehoord, beroepszaken door drie rechters. Deze rechtbanken behandelen de categorie-1 genocide zaken¹⁰⁸, misdaden waarop meer dan vijf jaar gevangenisstraf staat, en voorts zaken die voortkomen uit de *Tribunaux de Base*.

De 60 *Tribunaux de Base*, die op het laagste niveau functioneren, beschikken ieder over twee rechters, inclusief de president. Zaken worden gehoord door één rechter, bijgestaan door een griffier. Deze rechtbanken horen strafzaken waar een gevangenisstraf van minder dan vijf jaar op staat, en civiele zaken die minder dan RWF 3.000.000 (circa US\$ 5.563 / € 4.450) betreffen. De civiele zaken moeten eerst verplicht zijn voorgelegd aan de nieuwe in juli 2004 ingestelde verzoeningscommissie op sectorniveau (zie volgende alinea). Zaken van minder dan RWF 50.000 (circa US\$ 93 / € 74) worden niet in beroep genomen. Op dit niveau wordt de aanklager vertegenwoordigd door een medewerker van het openbaar ministerie.

De verzoeningscommissies (*Comités de Réconciliateurs / Mediation Committees*) bestaan uit 12 inwoners van de sector, die op vrijwillige basis als bemiddelaar door de sectorraden worden gekozen voor een termijn van twee jaar. De verzoeningscommissie is bevoegd om te bemiddelen in alle zaken (privaat- en strafrecht) waarbij een waarde van minder dan RWF 3.000.000 is gemoeid. Het kan gaan om landconflicten, erfenissen, belediging, diefstal, overspel etc. Als er geen overeenkomst tussen betrokken partijen wordt bereikt, staat de gang naar de rechter open.

Speciale rechtspraak

Onder speciale rechtspraak vallen de militaire rechtbanken, de traditionele rechtbanken (*gacaca*) en het Rwanda Tribunaal.¹⁰⁹

Militaire rechtbanken

De militaire rechtbank (*Military Tribunal*) bestaat uit tien rechters, inclusief president en vice-president. Zaken worden gehoord door drie militaire rechters. Het Hoge Militaire Hof (*Military High Court*) bestaat uit negen rechters, inclusief de president en de vice-president, waarbij zaken worden gehoord door drie rechters.

¹⁰⁸

Zie 'Speciale rechtspraak / *Gacaca*' (Mensenrechten).

¹⁰⁹

US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

De militaire rechtbank behandelt alle misdrijven begaan door militair personeel, onafhankelijk van hun rang. Bij militaire rechtbanken komen bijvoorbeeld verkrachtingen door militairen aan de orde, en gewelddaden van de kant van militairen tegen burgers. Wanneer burgers betrokken zijn bij overtredingen door militairen, kunnen ook zij soms berecht worden door de militaire rechtbank. Militaire rechtbanken zijn goed georganiseerd en hebben een relatief goede mensenrechtenreputatie.

Het Hoge Militaire Hof berecht alle misdrijven die een bedreiging van de nationale veiligheid vormen, en moord door soldaten. Ook kunnen bij dit hof militairen in beroep gaan tegen uitspraken van de militaire rechtbank. Tegen uitspraken van het Hoge Militaire Hof tenslotte kan men in beroep gaan bij het Hooggerechtshof. Militairen die zich schuldig hebben gemaakt aan genocide worden berecht door de Raad van Oorlog en het Hoge Militaire Hof.

Gacaca

De *gacaca* worden voorgezeten door lekenrechters, die door de bevolking zijn gekozen. Deze traditionele rechtbanken moeten honderdduizenden verdachten berechten voor hun (mogelijk) aandeel in de genocide van 1994.¹¹⁰ Op 19 juni 2004 werd een nieuwe *gacaca*-wetgeving aangenomen (*loi organique portant organisation, compétence et fonctionnement des juridictions gacaca*).¹¹¹ Dit is de herziening van een eerdere *gacaca*-structuur, die van toepassing was tijdens de pilotfase, die liep van 2001 tot juni 2004. Belangrijke wijzigingen betreffen:

- *Categorisering van de genocide-misdaden.* Waren er voorheen vier categorieën, nu bestaan er nog drie. Onder ‘categorie 1’ vallen misdadigers die verantwoordelijk zijn voor planning van en aanzetten tot genocide, massamoord en verkrachting, en zelf ook verkracht hebben. Onder ‘categorie 2’ vallen degenen die gedood hebben of fysiek letsel hebben toegebracht. Onder ‘categorie 3’ tenslotte vallen degenen die geplunderd en vernield hebben¹¹²;
- *Beperking van de reikwijdte van gacaca tot genocidemisdaden en misdaden tegen de menselijkheid.* Oorlogsmisdaden worden niet langer binnen *gacaca* vervolgd. Dit maakt berechting van FPR-misdaden door *gacaca* onmogelijk;
- *Herziening van de structuur.* Meer zaken voor de rechters op sectorniveau (na *cellule* het laagste administratieve niveau), die

---

¹¹⁰ ANP, *Traditionele genocide rechtspraak Rwanda in stroomversnelling* (17 januari 2005). Zie ook § 2.2.3 ‘Rechterlijke macht’ (Staatsinrichting) en § 2.4.1 ‘Berechting genocideplegers’ (Politieke ontwikkelingen).

¹¹¹ HRW, *Struggling to Survive* (september 2004)

¹¹² Zie ook § 2.4.1 ‘Berechting genocideplegers’ (Politieke ontwikkelingen).

categorie 2-zaken zullen berechten. Deze wijziging maakt dat nog sneller recht kan worden gesproken;

- *Uitbreiding van de mogelijkheid tot werkstraf en strafvermindering door schuld te bekennen en pardon te vragen;*
- *Speciale vertrouwelijke behandeling van verkrachting.* Vrouwen kunnen verkrachting schriftelijk rapporteren bij een gekozen persoon van de *gacaca*-raad of ook bij een andere instantie¹¹³;
- *Schadeloosstelling (indemnisation) van slachtoffers is niet langer onderdeel van gacaca.* Dit wordt in een aparte wet geregeld, waarbij geldelijke vergoedingen in een sociaal fonds voor slachtoffers worden gestort (dus geen individuele uitkeringen meer).

Op 24 juni 2004 ging *gacaca* officieel van start en ondergingen alle aangestelde rechters (bijna 170.000) een training.¹¹⁴ Ieder *gacaca*-tribunaal bestaat uit negen rechters; een quorum van zeven is verplicht voor het doorgang vinden van een sessie. Medio januari 2005 werd een begin gemaakt met de voorbereidende hoorzittingen door *gacaca*-rechters in meer dan 8.000 *cellules*, die uiteindelijk honderdduizenden verdachten moeten berechten voor hun aandeel in de genocide van 1994. In deze fase worden slachtoffers en verdachten geïdentificeerd en de verdachten in categorieën ingedeeld. *Gacaca* geeft bij de berechting voorrang aan diegenen die bekend hebben.¹¹⁵ In 2005 hebben de *gacaca*-rechtbanken 4.000 zaken gehoord en ruim 3.600 vonnissen uitgesproken. Met een beroep op angst voor berechting door *gacaca*-rechtbanken, zijn inmiddels enkele duizenden Rwandezen uitgeweken naar met name buurland Burundi.¹¹⁶ Over de motivatie zijn geen eenduidige uitspraken te doen; ook andere factoren, zoals voedselschaarste, hebben waarschijnlijk een rol gespeeld.

Probleem van het *gacaca*-proces is de eenzijdigheid van de te behandelen misdaden. Volgens de wet behandelt *gacaca* alleen genocidemisdaden en misdaden tegen de menselijkheid die zijn gepleegd tussen 1 oktober 1990 en 31 december 1994. Dit betekent dat misdaden, gepleegd door het FPR, of wraakacties tegen genocideplegers niet ter sprake zullen komen in het *gacaca*-proces, hetgeen tot onbegrip kan leiden.

---

¹¹³ Zie ook § 3.5.1 'Vrouwen / Seksueel geweld tegen vrouwen' (Mensenrechten).

¹¹⁴ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹¹⁵ Reuters, *Rwanda opens biggest phase of mass genocide trials* (17 januari 2005).

¹¹⁶ AFP, *Entente pour ne plus refouler les Rwandais ayant fui au Burundi* (18 oktober 2005), Reuters, *Thousands of Rwandan refugees enter Burundi* (5 januari 2006) en US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006). Zie ook § 2.6.1 'Burundi' (Regionale context).

Een tweede probleem is de kwaliteit van het *gacaca*-recht. *Gacaca*-rechters zijn vrijwillige lekenrechters die een beperkte training hebben genoten.¹¹⁷ Beschuldigten hebben geen toegang tot een advocaat en kunnen veroordeeld worden op basis van getuigenissen alleen. Het is gemakkelijk om iemand vals te beschuldigen, *gacaca*-rechters te manipuleren en mogelijke getuigen te intimideren. Tegelijkertijd kunnen *gacaca*-rechters hoge gevangenisstraffen uitdelen. *Gacaca*-rechters kunnen voorts diegenen die weigeren te getuigen, veroordelen tot drie à zes maanden gevangenisstraf.

Een derde probleem is het grote aantal te beoordelen misdaden. In 2004 werden bekentenissen afgelegd door circa 65.000 gevangenen, die vervolgens ongeveer 500.000 nog vrije personen beschuldigd hebben. Hiervan behoren waarschijnlijk 10% tot 'categorie 1', 70 % tot 'categorie 2' en 20% tot 'categorie 3'. Deze additionele nog te berechten groep moet dus opgeteld worden bij de groep van ongeveer 67.000 die nog in de gevangenis zit, en de duizenden gevangenen die vanaf 2003 vanwege de overbevolking in de detentiecentra voorlopig zijn vrijgelaten.¹¹⁸ Alle categorie 1-gevallen moeten voor de *Tribunaux de Grands Instance* verschijnen wat de capaciteit van de rechterlijke macht ver te boven gaat. De rest zal op cel- of sectorniveau worden berecht. Dit alles betekent dat men geen idee heeft hoelang het zal gaan duren voordat iedereen is berecht.

Een vierde probleem is de omvang van de gevangenispopulatie. *Gacaca* heeft als doelstelling de gevangenispopulatie te verminderen. Maar door de vele nieuwe beschuldigingen zal deze doelstelling moeilijk te halen zijn. Diegenen die schuldig worden bevonden aan categorie 2-misdaden, kunnen straffen ontvangen tussen de één en 30 jaar naar gelang de zwaarte van de misdaad. Een bekentenis die is bevestigd door getuigen in een *gacaca*-sessie en die is gedaan voordat diegene op de *gacaca*-lijst van beschuldigten terecht kwam, levert een strafvermindering van 50% op. Bekentenissen na identificatie door *gacaca* levert minder strafvermindering op.

Iedereen (behalve moordenaars en diegenen die de intentie tot moorden hadden) zal de helft van de straf uitzitten in de gevangenis en de helft van de tijd gemeenschapswerk verrichten. Voor categorie 1-verdachten die niet hebben bekend, geldt een minimum gevangenisstraf van 25 jaar; ook kan

---

¹¹⁷ AFP, *Génocide au Rwanda: 3.666 personnes jugées coupables par les gacaca en 2005* (10 januari 2006).

¹¹⁸ IRIN, *Rwanda: Release of suspects in the 1994 genocide angers survivors* (9 augustus 2005) en US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices* (8 maart 2006).

tot de doodstraf worden besloten. Categorie 3-misdadigers moeten de door hun aangerichte schade terugbetalen. Voor diegenen die tussen 14 en 18 jaar oud waren, gelden mindere straffen (zes maanden tot maximaal 20 jaar). Diegenen die minderjarig waren ten tijde van de misdaad, kunnen ook in zogenaamde solidariteitskampen voor 'heropvoeding' (*ingando*) worden geplaatst.¹¹⁹

Van de andere kant zal *gacaca* ook leiden tot vrijlating van gevangenen. Wanneer de onschuld van een gevangene vaststaat of wanneer hij/zij al (meer dan) de maximumstraf in de gevangenis heeft doorgebracht, kunnen *gacaca*-rechters opdracht geven een gevangene vrij te laten. Een groot gedeelte van diegenen die zich nu in de gevangenis bevinden, zal worden vrijgelaten in het eerste jaar van het *gacaca*-proces.

Een laatste probleem is het verlies van civiele rechten voor diegenen die schuldig worden bevonden. Categorie 1-misdadigers en categorie 2-moordenaars verliezen voor het leven passief en actief kiesrecht, mogen nooit meer in dienst zijn van overheid, leger, ziekenhuis of school. Gezien het hoge aantal genocideplegers betekent dit dat een grote groep mensen niet volledig kan deelnemen aan het Rwandese maatschappelijke leven.¹²⁰

Vanwege de problematiek rond *gacaca* is aangepaste wetgeving in voorbereiding. Deze zal naar verwachting in de loop van 2006 in werking treden. 'Categorie 1'-zaken zullen dan beperkt blijven tot de belangrijkste planners van de genocide en verkrachters; alle andere zaken (mishandeling, moorden) worden naar 'categorie 2' overgeheveld. Voorts wordt de mogelijkheid tot het verrichten van werkstraffen vergroot en het opleggen van voorwaardelijke straffen ingevoerd. Mogelijk wordt ook het verlies van civiele rechten, zoals in voorgaande alinea genoemd, ongedaan gemaakt. In ieder geval is het streven van de overheid erop gericht *gacaca* in 2007 af te ronden.

Rwanda Tribunaal

De relatie tussen het *International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR)* en de Rwandese regering verloopt moeizaam. Wel verbeterde de relatie, nadat Carla Del Ponte als hoofdaanklager van het ICTR werd opgevolgd door Hassan Bubacar Jallow. Echter, overleg tussen het ICTR en de Rwandese regering inzake de vervolging van FPR-militairen voor het begaan van oorlogsmisdaden, wat uiteindelijk tot het conflict tussen Del

---

¹¹⁹ Zie ook § 2.5.4 'Demobilisatie, ontwapening en repatriëring' (Veiligheidssituatie) en § 3.5.3 'Minderjarigen / Minderjarige deelnemers aan de genocide' (Mensenrechten).

¹²⁰ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

Ponte en de Rwandese regering had geleid, werd nadien door beide partijen ontweken.¹²¹

In 2004 kwam het ICTR met een nieuwe strategie: alleen tot eind 2004 kon worden gestart met nieuw onderzoek, medio 2005 moesten alle aanklachten zijn afgerond, tot eind 2008 vindt nog behandeling van rechtszaken plaats en tot 2010 beroepszaken door het Tribunaal in Den Haag. De verwachting is dat 65 zaken zullen zijn afgerond per einde 2008. Om de 2008-deadline te halen, zal het ICTR zo'n 45 zaken overdragen aan de Rwandese autoriteiten met de toezegging aan het ICTR dat de doodstraf niet op deze personen zal worden toegepast.¹²² Voorts moet berechting voor een speciale kamer plaatsvinden, moeten verdachten over een advocaat kunnen beschikken en getuigen in aanmerking kunnen komen voor een beschermingsprogramma.

In 2005 werden reeds 25 onderzoeken (nog niet afgeronde aanklachten) aan Rwanda overgedragen. Waarschijnlijk zal in 2006 overeenstemming worden bereikt over overdracht van reeds beschuldigen (sommigen van hen zitten in Arusha in de gevangenis, sommigen worden nog gezocht). Voorts zijn Rwanda en het ICTR in overleg hoeveel Arusha-gevangenen op termijn hun gevangenisstraf in Rwanda kunnen uitzitten. Men heeft hiervoor de nieuw gebouwde gevangenis in Mpanga op het oog, omdat die zou voldoen aan de internationale normen. De gevangenen die overgedragen worden aan Rwanda, zullen over meer ruimte en faciliteiten beschikken dan de gewone gevangenen en dat terwijl de gevangenen uit Arusha behoren tot de hoofdverdachten van de genocide.

Juridische bijstand

Rwanda heeft formeel een systeem van pro-deo juridische bijstand voor behoeftigen (*indigents*), waarbij het ministerie voor Lokaal Bestuur en Sociale Zaken middels het verstrekken van zogeheten *indigent*-certificaten bepaalde wie behoeftig was. Vervolgens was de orde van advocaten verplicht juridische bijstand te verlenen. Echter, deze orde van advocaten kon niet tegemoet komen aan de vraag. In 2004 is het ministerie gestopt met uitgifte van dergelijke certificaten, klaarblijkelijk omdat er sprake was van misbruik.

---

¹²¹ EIU, *Rwanda: Country Report* (februari 2006).

¹²² AFP, *Génocide: le TPIR commence à passer le relais à des juridictions nationales* (24 februari 2005), AP, *UN Rwanda prosecutor asks nations to take up genocide cases* (14 juni 2005) AP, *UN tribunal hands over dossiers of genocide suspects for trial in Rwanda* (26 juli 2005) en ANP, *Rwanda-Tribunaal op schema* (12 oktober 2005).

Momenteel is nieuwe wetgeving over juridische bijstand in voorbereiding. Hierin zullen minimum eisen worden gesteld aan de orde van advocaten. Wel zullen stagiaires toegang kunnen krijgen tot de orde van advocaten en minder belangrijke zaken kunnen verdedigen. Er zijn maar ongeveer 150 erkende advocaten aangesloten bij de orde van advocaten. Zij kunnen hun hoge tarieven handhaven vanwege de krapte op de markt.

3.4.6 Arrestaties en detenties

In Rwanda is het probleem van onrechtmatige arrestatie en detentie nog steeds aanwezig, maar moeilijk te kwantificeren. De politie mag mensen arresteren zonder gerechtelijk bevel en de gearresteerden voor 72 uur in detentie houden. De verdachte moet binnen vijf dagen de formele aanklacht gepresenteerd krijgen. Niet altijd wordt door de autoriteiten hieraan de hand gehouden. De autoriteiten kunnen gearresteerden vrijlaten als het onwaarschijnlijk is dat die persoon naar het buitenland zal vluchten en/of geen gevaar voor de publieke veiligheid vormt. Wanneer de autoriteiten hieraan twijfelen, kan een verdachte tijdelijk (doorgaans een maand) worden vastgehouden (*preventive detention*).¹²³ In de verslagperiode zijn geen maatschappelijk bekende personen onrechtmatig gearresteerd en vastgehouden.

Situatie in gevangenissen

Door voorlopige vrijlating van een groep van 22.000 gevangenen in augustus 2005 en het in gebruik nemen van een nieuwe gevangenisfaciliteit in Mpanga is de situatie in de gevangenissen enigszins verbeterd. De groep vrijgelatenen bestond veelal uit zieken en ouden van dagen en zij die hun genocide misdaad bekend hadden. Al eerder waren velen die minderjarig waren ten tijde van de genocide, vrijgelaten. Inmiddels zijn tussen 2003 en 2005 zo'n 50.000 gevangenen voorlopig in vrijheid gesteld. Wel moeten zij nog voor de *gacaca*-rechtbanken verschijnen. Na veroordeling zullen echter velen van hen waarschijnlijk al hun maximumstraf hebben uitgezeten en hoeven zij niet terug naar de gevangenis.

Slechte hygiënische omstandigheden en overbevolking blijven hoe dan ook problematisch. De voedselverstrekking is dikwijls ontoereikend. Vrouwen en kinderen lijden fysiek en psychisch het meest onder de overbevolking. Voor zover bekend bevinden er zich nog ruim 700 minderjarigen in de gevangenissen. Hoewel er voor vrouwen en meisjes in de meeste gevallen

¹²³

US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

een aparte afdeling bestaat, verschilt de scheiding van voorzieningen per gevangenis. Er is veel seksueel misbruik.¹²⁴

Het Rode Kruis, diplomaten, religieuze organisaties en journalisten krijgen geregeld toegang tot de gevangenen. *Penal Reform International*, een particuliere ontwikkelingsorganisatie, levert een bijdrage aan de problemen in de overvolle gevangenen door gevangenen in de gelegenheid te stellen buiten de poort werk te verrichten. Ook verzorgt zij managementcursussen voor gevangenisdirecteuren en leidt zij gevangenisbewaarders op.

3.4.7 Mishandeling en foltering

De Rwandese grondwet verbiedt mishandeling en foltering, maar zowel militairen, politieagenten en leden van de FLD, als ook de burgerbevolking maken zich nog regelmatig schuldig aan handelingen die als zodanig gekwalificeerd kunnen worden, inclusief verkrachting.¹²⁵

3.4.8 Verdwijningen

Voor zover bekend, hebben verdwijningen van (politieke) gevangenen die zich in officiële detentiecentra bevinden, gedurende de verslagperiode niet plaatsgehad. Gegevens over mogelijke ontvoeringen en verdwijningen van burgers zijn niet bekend.¹²⁶

In het vorige ambtsbericht werd melding gemaakt van de arrestatie en verdwijning in oktober 2004 van vier campagnemedewerkers van voormalig eerste minister Faustin Twagiramungu, kandidaat voor de presidentsverkiezingen in 2003. Van betrokkenen (Jean de Dieu Kwizera, David Habimana, Block Mugambira en Jean Paul Kamondo) is inmiddels bekend dat zij op borgtocht zijn vrijgelaten in afwachting van hun proces.¹²⁷

Politie en justitie zijn weinig geneigd diepgaand onderzoek in te stellen naar verdwijningen die mogelijk terug te voeren zijn op de regering. Toch

---

¹²⁴ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006). Zie ook § 3.4.5 'Rechtsgang / Gacaca' en § 3.5.3 'Minderjarigen / Minderjarige deelnemers aan de genocide' (Mensenrechten).

¹²⁵ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006). Zie ook § 3.5.1 'Vrouwen' (Specifieke groepen / Menschenrechten).

¹²⁶ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹²⁷ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

presenteerde de Rwandese overheid eind juni 2004 een voortgangsrapport over het onderzoek naar de verdwijning van zes personen tussen maart en mei 2003. De personen waren verdwenen in de periode vóór de presidents- en parlementsverkiezingen en alom werd aangenomen dat de Rwandese veiligheidsdienst hierin een rol zou hebben gespeeld. Een aantal van de vermiste personen bleek volgens het rapport gesignaleerd in buurlanden. Over de in het rapport genoemde verdwijning in 2003 van Leonard Hitimana, een voormalig parlements lid voor de *Mouvement Démocratique Républicain (MDR)*, zijn echter geen nieuwe ontwikkelingen bekend.¹²⁸

3.4.9 *Moorden en buitengerechtelijke executies*

Gedurende de verslagperiode vonden er in Rwanda, naar verluidt, geen politieke moorden plaats. Wel werd bericht over gewelddadig optreden door politie en leden van de FLD en werd melding gemaakt van het doden van (potentiële) *gacaca*-getuigen.¹²⁹

3.4.10 *Doodstraf*

Rwanda heeft het Internationale Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten geratificeerd, maar niet het tweede optionele protocol betreffende de afschaffing van de doodstraf.¹³⁰ De grondwet voorziet in de doodstraf voor de daders van genocide in ‘categorie 1’ en andere ernstige misdrijven.¹³¹ Doodvonnissen kunnen zowel door burgerlijke als militaire rechtbanken worden uitgesproken. Gedurende de verslagperiode werden diverse personen ter dood veroordeeld vanwege moord op *gacaca*-getuigen.

In 2005 werd 52 maal de doodstraf uitgesproken. Sinds april 1998 is de doodstraf in Rwanda niet meer op burgers voltrokken, maar de regering heeft nooit aangegeven dat de tot nu toe uitgesproken doodvonnissen niet zullen worden uitgevoerd. Door militaire rechtbanken uitgesproken doodstraffen voor misdrijven tijdens veldtochten in de DRC werden wel uitgevoerd. Over aantallen is niets bekend.

---

¹²⁸ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹²⁹ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006). Zie ook § 3.3.1 ‘Ideologie van de genocide / divisionisme’ (Toezicht / Mensenrechten) en § 3.4.5 ‘Rechtsgang / *Gacaca*’ (Mensenrechten).

¹³⁰ www.unhcr.ch/treaties/ / www.un.org/ / www.ohchr.org/. Zie ook § 3.1 ‘Internationale verdragen en protocollen’.

¹³¹ Zie ook § 3.4.5 ‘Rechtsgang / *Gacaca*’ (Mensenrechten).

De Rwandese regering heeft toegezegd de doodstraf niet te zullen toepassen voor die zaken die door het ICTR in Arusha aan Rwanda worden overgedragen.¹³² De verwachting is dat het strafrecht veranderd zal worden en dat formeel zal worden vastgelegd dat de doodstraf niet wordt opgelegd aan personen die door het buitenland aan Rwanda worden uitgeleverd.

3.5 Specifieke groepen

In de verslagperiode is met betrekking tot de positie van speciale groepen weinig veranderd. De grondwet voorziet in gelijke rechten voor alle burgers, ongeacht etniciteit, geslacht, herkomst of overtuiging. In de praktijk waarborgt de Rwandese regering deze rechten niet altijd.¹³³ Hieronder wordt nader ingegaan op de positie van vrouwen, minderjarigen, homoseksuelen, dienstplichtigen en etnische groepen. Ook wordt kort ingegaan op het risico dat (vermeende) tegenstanders van de regering kunnen lopen.

3.5.1 Vrouwen

In Rwanda zijn vrouwen voor de wet gelijk aan mannen. Evenals mannen zijn vrouwen in Rwanda vanaf hun 21ste jaar civielrechtelijk meerderjarig en handelingsbekwaam. Zij kunnen vanaf die leeftijd zelfstandig documenten aanvragen en hoeven geen toestemming te vragen om te trouwen. Sinds 1999 is discriminatie van vrouwen op het gebied van erfrecht en eigendomsrecht onwettig, zij het dat dit alleen betrekking heeft op gehuwde vrouwen. Er is wetgeving in voorbereiding die seksueel geweld binnen het huwelijk strafbaar moet maken.

Maatschappelijke positie van vrouwen

In de praktijk worden vrouwen nog dikwijls belemmerd in het opeisen van hun rechten als gevolg van sociale druk en gebrek aan opleiding. De federatie van vrouwenorganisaties *Pro-Femmes* zet zich in samenwerking met verschillende lokale ngo's in om de lokale gemeenschappen bewust te maken van de rechten en mogelijkheden van vrouwen.¹³⁴

Er zijn geen wettelijke restricties die vrouwen ervan weerhouden deel te nemen aan het politieke leven. In de grondwet is bepaald dat gestreefd moet

---

¹³² Zie ook § 3.4.5 'Rechtsgang / Rwanda Tribunaal' (Mensenrechten).

¹³³ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹³⁴ US department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

worden naar 30% vertegenwoordiging van vrouwen in alle instanties. In de Nationale Vergadering worden 39 van de 80 zetels bezet door vrouwen; in de Senaat is 34% vrouw. Vier van de 18 leden van het huidige kabinet zijn vrouw. Op districtniveau bedraagt het aantal gekozen vrouwen 46% en op sectorniveau 44%. In de rechterlijke macht is 40% van de rechters vrouw.

Het ministerie van Gender en Vrouwen in Ontwikkeling behartigt actief de belangen van vrouwen, met speciale aandacht voor weduwen. Het parlementaire forum voor de vrouwen van Rwanda streeft ernaar zowel mannen als vrouwen bewust te maken van gendervraagstukken. In Rwanda is een sterke genderbeweging actief, die uit vele organisaties bestaat waaronder *Haguruka*, *Avega*, *Pro-Femmes* en de *Unity Club* (een organisatie van alle ministersvrouwen).¹³⁵

Seksueel geweld tegen vrouwen

Rwanda kent wetgeving die zware straffen mogelijk maakt tegen daders van seksueel geweld, maar met name op het platteland is naleving van de wet geen gemeengoed. Een vrouw die aangeeft te zijn verkracht, loopt een groot risico haar sociale status binnen de gemeenschap te verliezen. Vaak doet zij hierom geen aangifte. Daarnaast kan corruptie onder rechters, met name op de lagere niveaus, leiden tot vrijspraak van de dader door omkoping. Er zijn geen instellingen van overheidszijde of anderszins, die vrouwen opvangen die slachtoffer zijn van geweld.

Tijdens de genocide van 1994 werden vrouwen op grote schaal slachtoffer van seksueel geweld. Naar schatting de helft van de verkrachte vrouwen is daarbij besmet met het HIV-virus. Deze misdaden werden gepleegd door leden van de *Interahamwe*, militairen van het toenmalige Rwandese leger (*Forces Armées Rwandaises, FAR*) en ook burgers. Bestuurlijke, politieke en militaire leiders evenals militieleiders gaven opdracht tot de moorden en seksuele misdrijven of lieten deze toe als middel om hun politieke doelen te bereiken. Veelal vormden de misdrijven onderdeel van een patroon, waarbij de vrouwen werden verkracht, nadat zij getuige waren geweest van de marteling van en moord op hun familieleden en de verwoesting en plundering van hun huizen.

Sinds de veroordeling in 1998 van Jean-Paul Akayesu, oud-burgemeester van Taba, door het ICTR tot levenslange gevangenisstraf vanwege deelname aan de genocide en verkrachting, kunnen verkrachtingen behandeld worden als een misdaad tegen de menselijkheid.¹³⁶ In Rwanda

---

¹³⁵ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹³⁶ ICG, *Five years after the genocide in Rwanda* (1999)

wordt verkrachting, gepleegd tijdens de genocide in 1994, beschouwd als een misdaad van ‘categorie 1’.¹³⁷

De positie van vrouwen die gedurende de genocide het slachtoffer waren van verkrachting, is precair. Vrouwenorganisaties begeleiden vrouwen bij de verwerking van en getuigenis over verkrachting, maar het eerder geschetste dilemma rond het doen van aangifte is voor vrouwen vaak groot. De vrouwen moeten kiezen tussen de morele druk en soms persoonlijke behoefte om te getuigen tegen verkrachters met mogelijk verregaande sociale consequenties en de wens deze consequenties te ontlopen door niet te getuigen. Er zijn gevallen bekend van vrouwen die door hun families verstoten zijn nadat gedurende de *gacaca*, vele jaren na de genocide, alsnog bekend werd dat zij ten tijde van de genocide verkracht waren.¹³⁸

3.5.2 Homoseksuelen

De situatie van homoseksuelen in Rwanda is gedurende de verslagperiode niet gewijzigd. Homoseksualiteit en het verrichten van homoseksuele handelingen zijn formeel niet strafbaar.¹³⁹ Homoseksualiteit wordt echter maatschappelijk niet getolereerd. Wie op homoseksuele handelingen wordt betrapt, wordt door de politie gearresteerd en gedetineerd. Of iemand onrechtmatig gearresteerd en opgesloten is, valt moeilijk te bepalen.

3.5.3 Minderjarigen

Volgens het Wetboek van Strafrecht is men in Rwanda meerderjarig vanaf de leeftijd van 18 jaar (*majorité pénale*).¹⁴⁰ In de praktijk wordt de leeftijd van 18 jaar voor strafrechterlijke meerderjarigheid niet altijd gerespecteerd. In deze paragraaf wordt ingegaan op de risico's op mensenrechtenschendingen voor minderjarigen in Rwanda. In hoofdstuk 4 ‘Migratie’ (§ 4.2) wordt nader ingegaan op de zelfstandigheid en opvangmogelijkheden van (alleenstaande) minderjarigen.

Minderjarige deelnemers aan de genocide

Tijdens de genocide van 1994 namen naast volwassenen ook kinderen en adolescenten deel aan de genocide. Soms waren de daders niet ouder dan tien jaar. Sommigen gaven zelfs leiding aan anderen. Als gevolg daarvan

---

¹³⁷ Zie ook § 3.4.5 ‘Rechtsgang / *Gacaca*’ (Mensenrechten).

¹³⁸ HRW, *Struggling to Survive* (september 2004). Zie ook § 3.4.5 ‘Rechtsgang / *Gacaca*’ (Mensenrechten).

¹³⁹ www.mask.org.za/SECTIONS/AfricaPerCountry/ABC/rwanda/rwanda_index.html

¹⁴⁰ In Rwanda is men pas op 21-jarige leeftijd civielrechtelijk meerderjarig. Zie ook § 4.2 ‘Opvang van minderjarigen’ (Migratie).

bestond er sterke druk in de samenleving om hen te berechten als volwassenen. In reactie hierop werd een wet aangenomen, die stelt dat diegenen die minderjarig waren tijdens de begane misdaad maar inmiddels volwassen bij de behandeling van hun zaak door de rechter, als volwassenen berecht worden. Er bevinden zich momenteel nog ruim 700 minderjarigen in de gevangenissen.¹⁴¹

Straatkinderen

In Rwanda leven ongeveer 7.000 kinderen op straat of in *child headed households*. Vaak rest hen niets anders dan bedelen of stelen om in leven te blijven. Het betreft veelal wezen, maar ook kinderen van wie de ouders niet in staat zijn om voor hen te zorgen. Een precieze inschatting van het werkelijke aantal is bij gebrek aan informatie niet te geven.

Enkele malen per jaar worden in de steden van Rwanda straatkinderen opgepakt en naar solidariteitskampen voor ‘heropvoeding’ (*ingando*)¹⁴² gestuurd. In de *ingando* krijgen de kinderen ideologische¹⁴³ en fysieke training, gericht op reïntegratie in de samenleving. UNICEF houdt deze kampen voor straatkinderen in de gaten, waardoor de kinderen enige bescherming genieten. Er is geen duidelijke termijn waarna deze kinderen weer mogen vertrekken. Sommige kinderen gaan na enkele maanden terug naar hun gemeente. Ook lopen regelmatig kinderen uit de kampen weg.

Seksueel misbruikte kinderen

Seksueel geweld tegen kinderen is een toenemend probleem, met name in geïsoleerde gemeenschappen. De laatste tijd worden steeds vaker minderjarigen opgepakt wegens verkrachting van andere minderjarigen. In het algemeen treedt de overheid streng op tegen seksueel geweld tegen kinderen. Eind 2001 is een nieuwe wet ter bescherming van het kind aangenomen en in werking getreden. Deze wet omvat enkele algemene rechten, die overgenomen zijn uit het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Een tweede hoofdstuk betreft specifiek seksueel geweld en gedwongen huwelijken op jonge leeftijd. De voorlichtingscampagne is niet erg uitgebreid geweest, zodat weinig Rwandezes zullen weten dat de wet bestaat. Onder lokale autoriteiten en rechtbanken heeft wel een goede voorlichting plaatsgevonden.

Kindsoldaten

In 2005 was geen gedwongen rekrutering door het regeringsleger (*Forces*

---

¹⁴¹ Zie ook § 3.4.5 ‘Rechtsgang / *Gacaca*’ en § 3.4.6 ‘Arrestaties en detenties’ (Mensenrechten).

¹⁴² Zie ook § 2.5.4 ‘Demobilisatie, ontwapening en repatriëring’ (Veiligheidssituatie) en § 3.4.5 ‘Rechtsgang / *Gacaca*’ (Mensenrechten).

¹⁴³ De kinderen leren ‘normen en waarden’, niet een vak.

Rwandaises de Défense, FRD) of de burgerwachten (*Forces Locales de Défense, FLD*) bekend. De meeste jongeren die in dienst treden van de FLD, rekenen op de overstap naar de FRD, die zij vaak na een aantal jaren maken. Rekrutering voor het leger van jongeren van 14 tot 16 jaar via de FLD behoort tot de uitzonderingen. De overstap naar het leger wordt door leden van de FLD meestal als promotie gezien, omdat er status en salaris aan verbonden zijn. In Rwanda heerst veel werkloosheid en onder jongeren geldt het leger dan ook als een mogelijkheid om geld te verdienen.

De Rwandese rebellenbewegingen in de DRC rekruteerden in het verleden vooral jongeren voor de strijd tegen de regering van Rwanda door overvallen op Rwandese scholen in de noordwestelijke grensprovincies. Wanneer een jongere zich aan gedwongen rekrutering probeerde te onttrekken, riskeerde hij gedood te worden. De lokale autoriteiten proberen de rekruteringsacties door de rebellen tegen te gaan door de scholen te laten beschermen door politie. Door de ontoereikende capaciteiten van de politie is die bescherming niet afdoende, maar de afgenomen steun van de bevolking in Noordwest-Rwanda voor de rebellen heeft de ronselacties doen afnemen.¹⁴⁴

3.5.4 Dienstplichtigen

Rwanda kent een beroepsleger en geen dienstplicht. Jongeren kunnen vanaf 17 jaar vrijwillig dienst nemen in het regeringsleger, de FRD.¹⁴⁵

Rekrutering voor het leger

Sinds september 2002 heeft Rwanda naar eigen zeggen geen troepen meer in de DRC. Sinds de terugtrekking is de noodzaak voor nieuwe rekruten afgenomen. Daarnaast is het leger bezig in te krimpen, wat nieuwe rekrutering niet uitsluit, maar wel tot een minimum beperkt. Voor zover nog rekrutering plaatsvindt, gebeurt dit vrijwel altijd via de FLD. Op desertie uit het leger staat gevangenisstraf. Er zijn geen precieze gegevens bekend over de zwaarte van de straffen voor desertie.

Rekrutering voor de burgerwachten

De leden van de FLD worden officieel uit en door de bevolking op *cellule*-niveau gekozen uit jongeren vanaf 18 jaar. In dienst treden van de FLD wordt vaak gezien als enig alternatief voor werkloosheid, en om die reden is er weinig verzet tegen rekrutering. De FLD is over het algemeen een redelijke afspiegeling van de gemeenschap waaruit de leden voortkomen.

¹⁴⁴

Zie ook § 2.3.3 ‘Lusaka-vredesakkoord 1999’ (Geschiedenis).

¹⁴⁵

Zie ook § 2.5.3 ‘Veiligheidsmacht’ (Veiligheidssituatie).

Bij rekrutering wordt niet naar etniciteit gekeken. Van FLD-leden wordt verwacht dat zij op een bepaald moment bereid zullen zijn de overstap te maken naar de FRD.

3.5.5 *Etnische groepen*

Sinds 1994 is het officiële regeringsbeleid gericht op uitbanning van etnische discriminatie. De etnische afkomst wordt dan ook sinds 1996 niet meer geregistreerd. Het formele beleid is echter dikwijls in tegenspraak met de werkelijkheid. Etniciteit, in combinatie met sociale, politieke en culturele factoren, speelt nog steeds een grote rol in Rwanda, hoewel de overheid het bestaan ervan ontkent. Critici menen, dat het argument van het risico van een nieuwe genocide vaak door de regering wordt opgevoerd om politieke tegenstanders het zwijgen op te leggen en de regering etniciteit daarbij als machtsmiddel misbruikt. Deze houding zou opnieuw voeding kunnen geven aan etnische spanningen.¹⁴⁶

Hutu en Tutsi

De scheidslijnen in de Rwandese samenleving zijn van oudsher niet alleen van etnische, maar ook van sociale en politieke aard. De verhoudingen zijn voortdurend aan verandering onderhevig geweest en van aard veranderd. In het verleden waren de Tutsi veetelers, die gemiddeld rijker waren en meer politieke macht hadden. De Hutu waren landbouwers en doorgaans armer; zij werden politiek door de Tutsi overheerst. Sinds 1994 zijn daar met de terugkeer van Tutsi uit de diaspora scheidslijnen naar taal en cultuur bijgekomen. Vele uit Uganda teruggekeerde Tutsi spreken immers als tweede taal, naast de door iedereen gesproken nationale taal Kinyarwanda, het Engels in plaats van het Frans, dat vanuit de koloniale periode de enige tweede taal in Rwanda was.

Binnen de Tutsi-gemeenschap kunnen de overlevenden van de genocide worden onderscheiden van de uit Uganda en andere landen teruggekeerde 'oude' vluchtelingen. De laatsten zijn veelal beter opgeleid. Een groot deel van hen heeft zich gevestigd in Kigali en daar de moderne economie naar zich toe getrokken. Zij hebben grote invloed binnen het *Front Patriotique Rwandais (FPR)* en de overheid.

De meeste Hutu in Rwanda leven van de landbouw en wonen op het platteland. De meerderheid is politiek gematigd en bereid de macht te delen met de Tutsi. Wel voelen sommigen zich gediscrimineerd door de regering.

¹⁴⁶

US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

Ook voelen Hutu zich onvoldoende beschermd door de overheid bij het rechtmatig terugclaimen van eigendommen, die door eerder na 1994 teruggekeerde Tutsi in bezit waren genomen. Door de overheid werden geen speciale voorzieningen getroffen; lokale autoriteiten drongen er slechts op aan dat oude en nieuwe bewoners het land zouden delen en tolerant zouden zijn ten opzichte van elkaar. Tot op heden is niet duidelijk hoe dit reïntegratieproces daadwerkelijk verloopt.¹⁴⁷

Twa

De kleinste etnische groepering in Rwanda zijn de Twa (Pygmeeën). Zij maken ongeveer 1% van de bevolking uit.¹⁴⁸ Hoewel de Twa een gemarginaliseerde groep zijn in Rwanda, bestaat er geen openlijke discriminatie tegen hen. Volgens de nieuwe grondwet hebben de Twa recht op twee zetels in de senaat. In de Nationale Mensenrechten Commissie is één Twa vertegenwoordigd.¹⁴⁹

Na aanvankelijke weigering om de *Communauté des Autochtones Rwandais (CAURWA)*, een organisatie die opkomt voor de belangen van de Twa, een juridische status te verlenen op verdenking van divisionisme, is de Rwandese overheid in oktober 2005 toch hiertoe overgegaan, waardoor CAURWA haar werk ongestoord kan voortzetten.¹⁵⁰

Personen van gemengde afkomst

Een gemengde etnische achtergrond of een gemengd huwelijk levert geen problemen op met de autoriteiten, maar kan wel sociale problemen (uitsluiting, treiteren, discriminatie) met de omgeving veroorzaken. Al generaties lang vinden huwelijken tussen Hutu en Tutsi plaats, maar over de huidige trend inzake het aantal gemengde huwelijken valt niets verifieerbaars te melden. Er is hierover geen betrouwbare informatie bekend; alle uitspraken zijn speculatief.

Men wordt in geval van ouders van gemengde afkomst in het algemeen geacht de etnische achtergrond van de vader te hebben. De omgeving echter kan een kind van gemengde afkomst zien als behorend tot de etnische groep van de moeder, bijvoorbeeld op grond van fysieke kenmerken. Aangezien

---

¹⁴⁷ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹⁴⁸ CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006).

¹⁴⁹ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

¹⁵⁰ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

formeel geen etnisch onderscheid meer wordt gemaakt, bestaat geen officiële indeling meer.

3.5.6 (Vermeende) tegenstanders van de regering

In de verslagperiode vonden, voor zover bekend, geen moorden op politieke opposenten plaats. Wel lopen in het algemeen alle personen - met name binnen het overheidsapparaat, maar ook daarbuiten - die zich als individu niet overeenkomstig de wensen van de overheid gedragen, het risico hun baan te verliezen of anderszins te worden geïntimideerd. Sinds de invoering van de wet op discriminatie en sektarisme in 2002 luidt in dergelijke gevallen de aanklacht meestal 'divisionisme'.¹⁵¹

Over het algemeen ondervinden personen die banden hebben gehad met het voormalige regime van president Habyarimana¹⁵² problemen met de Rwandese autoriteiten. Daarnaast kunnen banden met het voormalige regime tegen hen gebruikt worden, wanneer zij - om soms privé-redenen - in negatieve belangstelling komen te staan van leger en inlichtingendienst.

Personen die deel uitmaken of hebben gemaakt van verboden partijen of oppositiepartijen in het buitenland, van de vroegere presidentiële garde, het voormalige Rwandese leger (FAR) en de *Interahamwe*-milities kunnen bij terugkeer na een verblijf in het buitenland op problemen (zoals intimidatie) stuiten van zowel hun omgeving als van de kant van de autoriteiten, ook indien zij zich niet schuldig hebben gemaakt aan genocide.¹⁵³

---

¹⁵¹ Zie ook § 3.3.1 'Ideologie van de genocide / divisionisme' (Toezicht / Mensenrechten).

¹⁵² Gedoeld wordt met name op hogere ambtenaren en politici en hun directe familieleden ten tijde van de regering Habyarimana.

¹⁵³ Zie ook § 2.3.2 'Periode 1994-1999' (Geschiedenis).

4 Migratie

Het totaal aantal teruggekeerde Rwandezers sinds 1994 bedraagt ongeveer 3,2 miljoen. Om terugkeer van Rwandese vluchtelingen langs goede banen te leiden bestaan inmiddels tripartiete overeenkomsten tussen Rwanda en UNHCR en respectievelijk Burundi, de Centraal Afrikaanse Republiek, Congo-Brazzaville, Malawi, Mozambique, Namibië, Tanzania, Uganda, Zambia en Zimbabwe. Volgens UNHCR hebben deze overeenkomsten het proces van terugkeer sterk bevorderd. UNHCR schat in dat zich nog circa 50.000 Rwandese vluchtelingen in het buitenland bevinden. De cijfers moeten echter met grote omzichtigheid gehanteerd worden. Het werkelijke aantal Rwandezers in het buitenland is niet exact bekend. De inschattingen van verschillende organisaties lopen sterk uiteen.¹⁵⁴

4.1 Migratiestromen

In het kader van het vrijwillige VN-terugkeerprogramma keerden volgens opgave van UNHCR in 2005 ongeveer 9.600 Rwandese vluchtelingen uit de omliggende landen terug naar Rwanda (zelfstandig en geholpen door UNHCR), van wie de meesten uit de DRC.¹⁵⁵

De samenwerking tussen Rwanda (in het bijzonder de *Conseil National pour les Réfugiés, CNR*) en UNHCR is goed. De CNR, waarin diverse ministeries zijn vertegenwoordigd, is pas in 2004 tot stand gekomen en heeft nog maar een zeer beperkte capaciteit. De raad houdt zich bezig met de problematiek van zowel buitenlandse vluchtelingen in Rwanda als Rwandese vluchtelingen elders. Het gaat dan vooral om hulp bij de reïntegratie. De terugkeerprocessen worden geregeld in de context van de diverse tripartiete overeenkomsten. UNHCR is de enige grote donor. In de Rwandese wetgeving (*loi sur les réfugiés*) worden dezelfde definities gehanteerd als die gangbaar zijn in het internationaal recht.

Gezien de normalisatie van de situatie in het land heeft Rwanda aan UNHCR het voorstel gedaan om de status van Rwandese vluchteling te beëindigen. Hoewel UNHCR erkent dat de veiligheidssituatie in Rwanda verbeterd is, studeert zij nog op een antwoord. UNHCR is van mening dat

¹⁵⁴

UNHCR, *Rwandan women lead the way home from Brazzaville* (25 augustus 2005), UNHCR, *Rwandan refugees in Malawi encouraged to return after 'go-and-see' visit* (28 december 2005) en UNHCR, *Factsheet: Rwanda at a glance* (mei 2006).

¹⁵⁵

UNHCR, *Factsheet: Rwanda at a glance* (mei 2006).

een onderscheid gemaakt moet worden tussen de verschillende groepen vluchtelingen en dat een fasering nodig is.

Om Rwandezen te bewegen terug te keren naar Rwanda, maken de autoriteiten gebruik van voorlichting (o.a. radio-uitzendingen), waaruit blijkt dat de situatie in Rwanda veilig is. Ook berichten van deze strekking van familieleden dragen er soms toe bij dat de vluchtelingen besluiten terug te keren. Toch blijkt het terugkeerproces langzamer te verlopen dan gedacht, hetgeen te maken kan hebben met het feit dat betrokkenen zich tegen terugkeer verzetten om hetzij politieke of economische redenen (omdat men bijvoorbeeld goed geïntegreerd is in het land van opvang) of vanwege strafrechtelijke problemen (omdat men gezocht wordt voor een strafbaar feit).

In de periode april tot juni 2005 zochten enkele duizenden Rwandese asielzoekers hun toevlucht in Burundi in een poging mogelijke berechting door *gacaca*-rechtbanken te ontlopen. Omdat voor zowel de Burundese als de Rwandese autoriteiten er geen reden bestond de uitgewekenen voor langere tijd in Burundi te laten blijven (Rwanda is ‘een veilig en stabiel land’), werden de vluchtelingen in de loop van juni 2005 naar Rwanda teruggestuurd.¹⁵⁶ Toch weken in de periode januari tot april 2006 weer vele Rwandezen uit naar Burundi. Op het hoogtepunt (april 2006) bevonden zich circa 19.000 Rwandese asielzoekers in het buurland, van wie naar verluidt hooguit 5% een gefundeerd verhaal had.¹⁵⁷

In de loop van maart 2006 normaliseerde de situatie zich in en om Butare, waar de meeste asielzoekers vandaan kwamen, doordat de plaatselijke overheid op een effectievere manier met de bevolking over *gacaca* communiceerde. Hierdoor is de uitstroom tot staan gekomen. Sinds mei 2006 faciliteert UNHCR het vervoer van degenen die vrijwillig willen terugkeren; eind mei betrof dit circa 5.000 personen.¹⁵⁸

4.2 Opvang van minderjarigen

Volgens het Burgerlijk Wetboek eindigt de minderjarigheid bij het bereiken van de 21-jarige leeftijd. Men bereikt dan de burgerlijke meerderjarigheid

---

¹⁵⁶ ANP, *Rwandezen moeten terug* (14 juni 2005), Reuters, *Rwandan refugees return from Burundi, UN worried* (14 juni 2005) en UNSC, S/2005/586, *Special report of the Secretary-General on the United Nations Operation in Burundi*, § 32 en § 33 (14 september 2005).

¹⁵⁷ IRIN, *Burundi-Rwanda: Thousands more asylum seekers repatriated* (13 juni 2006). Zie ook § 2.6.1 ‘Burundi’ (Regionale context).

¹⁵⁸ IRIN, *Burundi-Rwanda: Thousands more asylum seekers repatriated* (13 juni 2006).

(*majorité civile*), dat wil zeggen dat men onder meer zelfstandig contracten mag afsluiten en zonder toestemming van de ouders mag trouwen. Vanaf de leeftijd van 18 jaar is men politiek meerderjarig (*majorité politique*) en stemgerechtigd.

4.2.1 Zelfstandigheid

Hoewel werken door jongeren volgens de wet pas vanaf 18 jaar is toegestaan, gebeurt dit vaak al vanaf jongere leeftijd. Met name kinderen die aan het hoofd van een familie staan, hebben dikwijls geen andere keuze dan te werken. Kinderen van arme boerenfamilies worden vaak uit bedelen gestuurd. Onderwijs is verplicht tot 13 jaar.¹⁵⁹ Indien in een gezin vanwege geldgebrek niet alle kinderen naar school kunnen, zullen met name de jongens uitgekozen worden. Er is geen specifieke leeftijd te noemen waarop jongeren in Rwanda door de bevolking handelingsbekwaam worden geacht. In het algemeen gaat men zelfstandig wonen op het moment dat men trouwt. In de steden kunnen ook vrijgezelle jongeren zelfstandig wonen als zij een eigen inkomen hebben. In het rurale milieu blijft men, indien men ongetrouwd is, in de praktijk afhankelijk van de familie.

4.2.2 Opvangmogelijkheden

Kinderen blijven een kwetsbare groep in de Rwandese samenleving, zoals blijkt uit het grote aantal kinderen dat aan het hoofd staat van een familie, wezen, straatkinderen en jeugdige delinquenten. Het overheidsbeleid is erop gericht minderjarigen onder te brengen in pleeggezinnen en biedt voor hen geen alternatieve opvangmogelijkheden. Meestal moeten zij het alleen zien te redden, omdat er maar weinig hulporganisaties en particulieren zijn die zich inzetten voor opvang van minderjarigen. Opvang van kinderen anders dan terugkerende kindsoldaten en straatkinderen wordt slechts door kerken en een enkele particulier geboden. Zij zorgen voor onderdak, voedsel en scholing. Het opsporen van en hereniging met familie, alsmede pleegzorg worden geregeld door *Save the Children*, het Internationale Rode Kruis (ICRC) en de Amerikaanse ngo *International Rescue Committee* (IRC). UNICEF financiert dergelijke activiteiten.

Alleenstaande minderjarigen

Kinderen van 16 jaar en ouder, die niet meer in aanmerking komen voor pleegzorg, en gehandicapte kinderen, die vaak niet gewild zijn door pleegfamilies, worden ook wel ondergebracht in weeshuizen. Alle

---

¹⁵⁹

US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

opvanghuizen, zowel weeshuizen als tijdelijke opvang voor alleenstaande minderjarigen (wier ouders wellicht nog leven) zijn in principe vol. Volgens het Rode Kruis is er in geval van nood vaak wel korte-termijn-opvang mogelijk. De situatie in de opvanghuizen is relatief goed. Veel kinderen verkiezen daar te blijven boven terugkeer naar familie.

Wezen

Gebrek aan bescherming is het grootste gevaar dat een gezin zonder ouders bedreigt. In veel gevallen worden de kinderen door burens of familie uit hun ouderlijk huis gezet. Ook AIDS-wezen kan dit overkomen, zodra de ouders zijn gestorven. Weliswaar bepaalt de wet dat de kinderen het huis mogen erven, maar in de praktijk kunnen de kinderen naleving niet afdwingen. Meisjes, die in driekwart van de kindgezinnen de leiding nemen, worden door burens vaak uitgebuit als werkkraacht. De overheid laat wezen gratis toe tot de lagere school. Dan moet het kind echter wel kunnen aantonen dat hij of zij wees is, hetgeen moeilijk wordt in gevallen waarbij een ouder wordt vermist.

Straatkinderen

Er zijn ongeveer 7.000 straatkinderen in Rwanda, van wie een groot deel in de hoofdstad Kigali, die niets anders kunnen dan bedelen of stelen om in leven te blijven. In Rwanda zijn ongeveer 65.000 gezinnen die alleen uit kinderen bestaan (totaal zo'n 300.000 personen). Zij leven aan de zelfkant van de maatschappij, veelal zonder hulp, niet zelden misbruikt en bedreigd.¹⁶⁰

Kindsoldaten

Na de genocide keerden veel kindsoldaten terug naar Rwanda. Deze werden opgevangen door het Internationale Rode Kruis (ICRC), *Save the Children* en enkele kerkelijke organisaties. Tegenwoordig zijn meerdere centra gesloten, daar het overgrote deel van de voormalige kindsoldaten inmiddels is herenigd met familie of in een pleeggezin is opgenomen.¹⁶¹

4.3 Activiteiten van internationale organisaties

In Rwanda zijn diverse ngo's werkzaam. Ook zijn er de meeste VN-organisaties vertegenwoordigd, waaronder UNAIDS, UNDP, UNESCO, UNICEF, UNIFEM, WFP, WHO en UNHCR. UNHCR is overgegaan van

---

¹⁶⁰ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006). Zie ook § 3.5.3 'Minderjarigen' (Mensenrechten).

¹⁶¹ US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006).

facilitering tot bevordering van vrijwillige terugkeer.¹⁶² Vooralnog is UNHCR de belangrijkste organisatie voor opvang van (terugkerende) vluchtelingen. Ten aanzien van het officiële UNHCR-standpunt inzake terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers is er geen recente informatie voorhanden.

4.4 **Beleid andere Europese landen**

Ten aanzien van het asielbeleid van een aantal omliggende EU-landen (België, Denemarken en Verenigd Koninkrijk) kan men stellen, dat deze landen geen bijzonder toelatings- en terugkeerbeleid voor asielzoekers hanteren. Gedurende de verslagperiode achtten de genoemde landen terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers naar Rwanda veilig genoeg. In voorkomende gevallen vond uitzetting plaats.

4.4.1 **België**

Het *Commissariaat voor Vluchtelingen en Staatlozen* hanteert geen bijzonder toelatings- en terugkeerbeleid voor asielzoekers uit Rwanda. Men beoordeelt elke aanvraag per geval. Het commissariaat acht de situatie in Rwanda veilig genoeg voor terugkeer. In voorkomende gevallen vindt uitzetting plaats.¹⁶³

4.4.2 **Denemarken**

De *Danish Immigration Service* hanteert geen bijzonder beleid ten aanzien van Rwandese asielzoekers. Er wordt afzonderlijk bekeken of asielzoekers in aanmerking komen voor bescherming. Men acht de situatie veilig genoeg voor terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers naar Rwanda. In voorkomende gevallen vindt uitzetting plaats.¹⁶⁴

4.4.3 **Verenigd Koninkrijk**

De *Immigration and Nationality Directorate (IND)* beoordeelt alle asielverzoeken op individuele basis en hanteert geen bijzonder toelatingsbeleid met betrekking tot Rwandese asielzoekers. Terugkeer wordt door de Britse IND veilig geacht en vindt ook plaats.¹⁶⁵

---

¹⁶² IRIN, *Refugees streaming back* (6 september 2004) en UNHCR, *DRC: Rwandan returnees* (24 mei 2005).

¹⁶³ Bron: *Commissariaat voor Vluchtelingen en Staatlozen* (België), d.d. 14 maart 2006.

¹⁶⁴ Bron: *Danish Immigration Service* (Denemarken), d.d. 23 februari 2006.

¹⁶⁵ Bron: *Immigration and Nationality Directorate* (Verenigd Koninkrijk), d.d. 16 maart 2006.

5 Samenvatting

Met de afronding van het verkiezingsproces in oktober 2003 kwam een einde aan de overgangsperiode die was ingegaan na de genocide in juli 1994. Na jaren van burgeroorlog is Rwanda in een meer stabiele fase beland. De Rwandese regering voert een beleid uit, gericht op eenheid en verzoening en ontwikkeling van het land, met als belangrijk doel etnische verdeeldheid niet langer te tolereren. Desondanks blijft etniciteit een belangrijke politieke factor.

De veiligheidssituatie in Rwanda was gedurende de verslagperiode rustig. Hoewel de dreiging van de FDLR vanuit Oost-Congo nog steeds bestaat, werden in 2005 en de eerste helft van 2006 geen (grens)incidenten of infiltraties gemeld. Eind maart 2005 heeft de FDLR aangekondigd de gewapende strijd te willen staken en deze om te zetten in een politieke strijd. Tevens gaf de FDLR aan bereid te zijn zich vrijwillig te ontwapenen. Tot op heden is dat niet gebeurd. Naar schatting bevinden zich nog zo'n 8.000 à 15.000 FDLR-milities in de DRC.

Op het gebied van de mensenrechten waren er positieve en negatieve ontwikkelingen. De persvrijheid is vergroot, het *gacaca*-proces is gestart met veel aandacht voor elementen van verzoening en, na lange tijd nauwelijks gefunctioneerd te hebben, was er in 2005 sprake van een aanzienlijke verbetering binnen het juridisch apparaat. Wel lopen personen en organisaties nog steeds het risico beschuldigd te worden van divisionisme (het zaaien van verdeeldheid in de maatschappij) of het aanhangen van de ideologie van de genocide.

Het totaal aantal teruggekeerde Rwandezers sinds 1994 bedraagt ongeveer 3,2 miljoen. Om terugkeer van Rwandese vluchtelingen langs goede banen te leiden bestaan inmiddels tripartiete overeenkomsten tussen Rwanda en UNHCR en respectievelijk Burundi, de Centraal Afrikaanse Republiek, Congo-Brazzaville, Malawi, Mozambique, Namibië, Tanzania, Uganda, Zambia en Zimbabwe. Volgens UNHCR hebben deze overeenkomsten het proces van terugkeer sterk bevorderd. UNHCR schat in dat zich nog circa 50.000 Rwandese vluchtelingen in het buitenland bevinden. De cijfers moeten echter met grote omzichtigheid gehanteerd worden. Het werkelijke aantal Rwandezers in het buitenland is niet exact bekend. De inschattingen van verschillende organisaties lopen sterk uiteen.

Ten aanzien van het asielbeleid van een aantal omliggende EU-landen (België, Denemarken en Verenigd Koninkrijk) kan men stellen, dat deze

landen geen bijzonder toelatings- en terugkeerbeleid voor asielzoekers hanteren. Gedurende de verslagperiode achtten de genoemde landen terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers naar Rwanda veilig genoeg. In voorkomende gevallen vond uitzetting plaats.

6 Bijlagen

6.1 Overzicht politieke partijen

Rwanda is in theorie een meerpartijen-democratie met plaats voor oppositiepartijen. In de praktijk worden politiek en bestuur echter volledig gedomineerd door één partij, het *Front Patriotique Rwandais (FPR)*, dat bij de verkiezingen in 2003 een overweldigde meerderheid in het parlement heeft behaald.

6.1.1 De voornaamste politieke partijen in Rwanda

- FPR *Front Patriotique Rwandais*
- PDC *Parti Démocrate Centriste (vroeger Chrétien)*
- PDI *Parti pour la Démocratie Idéal (vroeger Islamique)*
- PL *Parti Libéral*
- PSD *Parti Social Démocrate*
- PSR *Parti Socialiste Rwandais*
- UDPR *Union Démocratique du Peuple Rwandais*
- PPC *Parti du Progrès et de la Concorde*

6.1.2 Verboden partijen in Rwanda

- MDR *Mouvement Démocratique Républicain*
- PDR-Ubuyanja *Parti Démocratique pour le Renouveau-Ubuyanja*
- ADEP-Mizero *Alliance pour la Démocratie, l'Équité et le Progrès*

6.1.3 Rwandese oppositiepartijen in het buitenland

- UFDR *Union des Forces Démocratiques Rwandaises*
- ADRN-Igihango *Alliance pour la Démocratie et la Réconciliation Nationale*

In de UFDR zijn verzameld:

- FRD *Forces de Résistance pour la Démocratie (Frankrijk)*
- RDR *Rassemblement Républicain pour la Démocratie au Rwanda (Nederland)*¹⁶⁶

¹⁶⁶

De RDR ontstond in de vluchtelingenkampen in Bukavu (DRC) als *Rassemblement pour le retour des Réfugiés et de la Démocratie au Rwanda* en bestond uit aanhangers en leiders van

In ADRN-Igihango zijn verzameld:

- FDLR *Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda*
(Duitsland / DR Congo)
- ARENA *Alliance Rwandaise pour la Renaissance de la Nation*
(VS)
- URD *Union des Rwandais pour la République et la*
Démocratie (België)
- NIIN *Nation-Imbaga y'Inyabutatu Nyarwanda*
(monarchistische partij, die de terugkeer naar Rwanda
van Tutsi-koning Kigeri V wenst) (België)

De UFDR en de ADRN-Igihango zijn sinds 12 oktober 2002 verenigd in de *Concertation Permanente de l'Opposition Démocratique Rwandaise* (CPODR). De verschillende oppositiepartijen in het buitenland zijn voor zover bekend niet actief in Rwanda, al stelt de FDLR ook in Rwanda te opereren. Wel hebben de partijen banden met bewegingen en individuen in Rwanda.¹⁶⁷

---

het Habyarimana-regime. Na de vernieling van de kampen in Bukavu raakte de groepering verspreid. Uit het deel van de RDR dat de oorlog wilde voortzetten, kwamen de FDLR en ALIR (*Armée pour la Libération du Rwanda*) voort. Een ander deel, dat voornamelijk uit intellectuelen bestond, organiseerde zich in andere partijen, waaronder de nieuwe RDR (in Nederland gebaseerd).

¹⁶⁷

www.dusabane.org/politiek.htm.

6.2 Literatuurlijst

6.2.1 *Naslagwerken en rapporten*

- CIA, *The World Factbook, Rwanda* (29 juni 2006)
- EIU, *Rwanda: Country Profile* (augustus 2005 en mei 2006)
- EIU, *Rwanda: Country Report* (augustus 2005, november 2005, februari 2006 en mei 2006)
- HDI, *Rwanda: Human Development Report 2005* (27 maart 2006)
- HRW, *Struggling to Survive* (september 2004)
- HRW, *World Report 2005* (10 juni 2005)
- HRW, *World Report 2006* (25 januari 2006)
- UNSC, S/2005/506, *Eighteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo* (2 augustus 2005)
- UNSC, S/2005/586, *Special report of the Secretary-General on the United Nations Operation in Burundi* (14 september 2005)
- UNSC, S/2005/603, *Nineteenth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo* (26 september 2005)
- UNSC, S/2005/728, *Fifth report of the Secretary-General on the United Nations Operation in Burundi* (21 november 2005)
- UNSC, S/2005/832, *Twentieth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo* (28 december 2005)
- UNSC, S/2006/46, *Report of the Secretary-General on the preparations for the International Conference on the Great Lakes Region* (25 januari 2006)
- UNSC, S/2006/163, *Sixth report of the Secretary-General on the United Nations Operation in Burundi* (21 maart 2006)
- US Department of State, *Rwanda: International Religious Freedom Report 2005* (8 november 2005)
- US Department of State, *Rwanda: Country Reports on Human Rights Practices 2005* (8 maart 2006)

6.2.2 *Websites*

- www.cia.gov
- www.coinmill.com
- www.dusabane.org/politiek.htm
- www.ethnologue.com

- www.flw.com/languages/kinyarwanda.htm
- www.hdr.undp.org/statistics/data/country
- www.hri.ca/uninfo/treaties
- www.isc-icc.org
- www.mask.org.za
- www.ohchr.org
- www.un.org
- www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf
- www.unhchr.ch/treaties

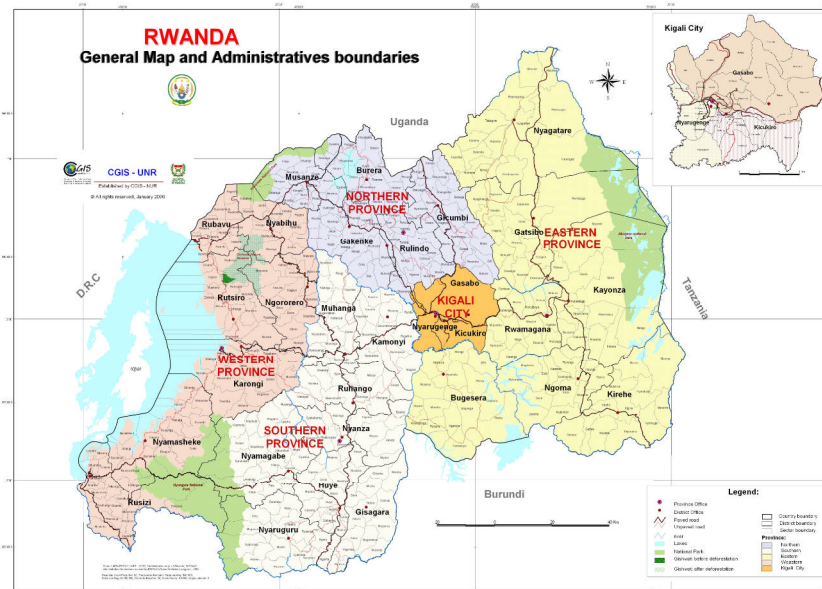
6.3 Lijst van afkortingen

AI	Amnesty International
AU	Afrikaanse Unie
APR	Armée Patriotique Rwandaise
BBC	British Broadcasting Corporation
CAURWA	Communauté des Autochtones Rwandais
CLADHO	Collectif des Ligues et Associations de Défense des Droits de l'Homme au Rwanda
CNR	Conseil National pour les Réfugiés
DIC	Département de l'Investigation Criminelle
DRC	Democratise Republiek Congo (République Démocratique du Congo, RDC)
FACT	Forum des Activistes Contre la Torture
FAR	Forces Armées Rwandaises
FDLR	Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda
FLD	Forces Locales de Défense
FNL-Palipehutu	Forces Nationales pour la Libération - Parti pour la Libération des Hutu
FOR	Fédération des Organisations Rurales
FPR	Front Patriotique Rwandais
FRD	Forces Rwandaises de Défense
GoE	Group of Experts
HDI	Human Development Index
HCP	High Council of the Press
HRW	Human Rights Watch
ICC	International Criminal Court
ICG	International Crisis Group
IC-GLR	International Conference on the Great Lakes Region
ICRC	International Committee of the Red Cross
ICTR	Interantional Criminal Tribunal for Rwanda
IMF	Internationaal Monetair Fonds
IRC	International Rescue Committee
JVM	Joint Verification Mechanism
LDGL	Ligue des Droits de la Personne dans la Région de Grands Lacs
Liprodhor	Ligue pour la Promotion et la Défense des Droits de l'Homme au Rwanda
MDR	Mouvement Démocratique Républicain
MONUC	Mission de l'Organisation des Nations Unies en République Démocratique du Congo
MoU	Memorandum of Understanding

MRNDD	Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement Démocratique
Ngo	Niet-gouvernementele organisatie
PDR-Ubuyanja	Parti Démocratique pour le Renouveau – Ubuyanja
PGR	Parquet Général de la République
PNR	Police Nationale du Rwanda
RCD	Rassemblement Congolais pour la Démocratie
RDRC	Rwanda Demobilisation and Reintegration Commission
RPA	Rwandan Patriotic Army
RPF	Rwandan Patriotic Front
SDA	Services au Développement des Associations
UNAMIR	UN-Assistance Mission to Rwanda
UNDP	United Nations Development Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
UNHCR	United Nations High Commission for Refugees
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
VK	Verenigd Koninkrijk
VN	Verenigde Naties
VR	Veiligheidsraad
VS	Verenigde Staten
WFP	World Food Programme
WHO	World Health Organisation

6.4 Kaart van Rwanda

6.4.1 Provinciale indeling vanaf 2006

6.4.2 Provinciale indeling tot en met 2005

